Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера денз ● ШИНАРА, 13 июнь, 1978 шу. ● № 71 (5891). ● Мах 2 кеп.

КХОАЧАШЪЯЬЙ АХ ШЕРА ПЛАН

КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмона жоп луш паччахьалкхенга шура йохкара иттлагIча пятилетка кхаь шера план СССР кердача Конституце шу дузача дийнахьа — 7 октябреи укх шера план 7 ноябреи кхоачашъе дош делар Грозненски района «Первое мая» яхача колхоза шурий комплекса хьайбаш леладераша. ХIаьта лаьрхIар толамца кхоачашдеш хьа а боагIа. Иштта, паччахьалкхенна шура йохкара ах шера план 1140 тонн йолаш дIабахача пхе бетта 1297 тонн ехкар цар. Из я соахка пхе бетта ехка хинначул 426 тонн дукхагIа.

Республика шурий фермаштеи комплексаштеи юкъе яьржача яхье пхе бетта итогах къаьстта дика хьокхамаш гойтарах республикански газетий сийлен Улга тIа а яьккхай цу комплекса коллектив.

Хьайбаш леладу кхо бригада я комплексе. Царна юкъе яьржача яхье хьалха Барахьанова Замане кулгалдер я. План 883 йолаш хIара кхоабача Iаттагара 1152 килограмм шура яьккхай цу бригада коллективо пхе бетта. Цул дукхагIа — хIара Iаттагара 1196 килограмм шура яьккхар Рамашкова Галинас кулгалдеча бригадо. ПланагIа яккха езаш хиннар 1025 килограмм яр.

Доаркашта юкъе къаьстта хьинаре болх бу яхье хьалхарча моттиге йолча Богомольская Мария Павловнас. Пхе бетта хIара Iаттагара планагIа 1107, социалистически декхарагIа 1240 яккха езаш хиннача 2061 килограмм шура яьккхай цо. Хьокхамашка хьежача цул дукха тIехьа ца бусаш хьабоагIа яхье шоллагIа йола Кернева Шемен кхоалагIа йола Арсанова Кхокхен.

Х. МАГОМЕТОВ.

КПСС ЦК ПОЛИТБЮРО, СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМЕ, СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТЕ

СССР ПАРТИЙНО-ПРАВИТЕЛЬСТВЕННИ ДЕЛЕГАЦЕ ЧЕХОСЛОВАЦКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКЕ ЯЬЧА ВИЗИТА ИТОГЕХ

КПСС ЦК Политбюро, СССР Лакхехьарча Совета Президиум, СССР Министрий Совет хьежай укх шера, 30 мае — 2 июне КПСС ЦК Генеральни секретарь, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель Л. И. Брежнев керте а волаш СССР партийно-правительственни делегаци ЧССР-е официальни доттагIлен визитаца хиларах йолча итогашка.

КПЧ ЦК Генеральни секретарь, ЧССР Президент керте волча партийни-паччахьалкхен кулгалхоща советски делегаце яьча переговораша, уж переговораш ярах цхьана тIаийцача заявлене шин мехка юкъера вIаши цхьана леладу гIулакхаш кхы а лакхагIча лагIа тIа доаккхаргхилар, советско-чехословацки отношенеш дIахо массе а оагIорахьа дегIайоагIилга Iалашдергхилар хаьда да.

Партийни, паччахьалкхен органий, общественни организацей даькъера бувзамаш кIоаргдалар, производствана кооперации специализации елга, Iилман культуран даькъера гIулакхаш вIаши дIа-юха леладар шердар, дунен халкъашта юкъерча арене де лерхIа юкъара хIамаш бахьан лоаттабеча къовсаме хьинарегIа вIаши цхьана гIулакхаш леладар — цу дерригне дIаьхегIа дергда вежарашха долча шин халкъа юкъера гIулакхаш, социализми коммунизми хьалъяра хьакъехьа царна хьалхашка латта декхараш толаме кхоачашдара гIо дергда.

Чехословацки дукххача къахьегамхоша советски делегаци дег·тIара тIаэцаро кхы цIаькха а хьагойтар советско-чехословацки доттагIал чIоагIен кIоаргеи хилар. Визито кхы цIаькхаза а чIоагIа тешавеш бакъдир, из доттагIал, хано баьча тохкама чакх а даьнна, хIанз социализман машара гIулакхеи дунен халкъашта юкъера позицеш чIоагIъяра лоархIаме фактор а хинна дIаэтталга.

Визит йолча деношка Прагера кердача низаца дIакхайкадир социалистически паччахьалкхенаш машар чIоагIбара шоай низаш кходе дага йоацилга. Шоаш дага а лувцаш тайп-тайпара бахьанаш доахаш герзашца кийчлуча цIаькха керда кхераме го баккха, дунен халкъашта юкъера кхоххам кIаьдбалар дIадаккха гIертараш йоаггIаш йола хIама техар.

Шек хила вагIац дунен халкъашта юкъерча хьала саготта латтача проблемай хьакъехьа Советски Союзои Чехословакеи кхы цIаькхаза а хьакхайкаяь принципиальни позици машари социальни прогресси хьаллоацаш болча берригнеша чIоагIа тоам а хулаш тIаэцаргхилара.

КПСС ЦК Политбюрос, СССР Лакхехьарча Совета Президиумо, СССР Министрий Совето бIарччеи биззан къоабалбу Л. И. Брежневеи советски партийно-правительственни делегаце членашеи баь болх.

КПСС ЦК Политбюрос, СССР Лакхехьарча Совета Президиумо, СССР Министрий Совето принципиальни лоархIам болаш лерхI гIулакх доагIаш йолча партийни, советски, боахама органаша советскии чехословацкии оагIонаша визит йолча хана деаьнна барт баь гIулакхаш диззаи ший ханнахьеи вахаре кхоачашдара де мел дезар делга.

Укх шера план 110 центнер йолаш хIара гектара тIара 140 центнер коартолаш чуя дош деннад Назрановски района «Экажевский» совхоза Угурчиев Iамархана кулгалдеча звенон кхаш леладераша.

ДикагIйолча агротехнически хана дIайийна яьхар коартолаш, лаьтта хьаьндара хIара гектара тIа шишша центнер кхоачийташ минеральни удобренеш а товсаш. Из бахьан долаш дика дегIайоагIаш латт коартолаш. ХIанз царна гувнаш де доладаьд звенос.

Сурта тIа: «Экажевский» совхоза звеньевой Угурчиев Iамархани (аьттехьа латтар) цун новкъост механизатор Угурчиев Мухьмади шоай кхашка хьожаш ба.

И. ПЛИЕВА сурт.

АЧХОЙ-МАРТАНОВСКИ РАЙОНЕРА ХОАМАШ

СИХЕИ ДИКЕИ IАЛАШДУ

Республике доакъар Iалашдара кхайкадаьча месячинке хьинаре дакъа лоацаш тIатеIIа доакъараш Iалашдеш ба тха совхоза къахьегамхой. 50 гектар мара ца юсаш хIанзле 180 гектар культурни даьгIенашкара буц хьекхай цар. Цигара чубенача хьувкъамах хIанзле кийчъяьй 890 тонн сенаж, даькхад 75 тонн баьций витаминни хьоар.

Иштта, овсаре къахьег баьций витаминни хьоар доаккхача шин агрегата тIа болх беча машинисто Умаров Мухьмада. Норма 4 тонн йолча 6 тонн баьций витаминни хьоар доаккх цо.

ИттлагIча пятилетка кхоалагIча шера доакъар Iалашдара план тIехккхоачашъеш оаха дош деннад эзар тонн йол, 1700 тонн сенаж, 13 эзар тонн силос кийчъе, 510 тонн баьций витаминни хьоар даккха.

Б. САКАЕВ,
Ачхой - Мартановски района «Лермонтовский» совхоза рабочкома председатель.

ХА ЗЕХЬА ЙОАЯЦ

Йийкха латта ха зехьа ца йоаеш, бIубенна доакъар Iалашдеш ба «Самашкинский» совхоза болхлой. План тIехкхоачашъеш июнь бетта 170 тонн баьций витаминни хьоари эзар тонн сенажи кийчъе чIоагIо яьй цар.

Из доакъар Iалашде лерхI 180 гектара тIа йолча люцернах. Цунах 60 гектара тIа яр хьекхай хIанзле.

Из буц хьокхача хьалхле дIа ца хецаш хьабоагIа механизатораш Шамаев Бауди, Лабазанов Осман. Норма 9,5 гектар йолча, дийнахьа 12—13 гектара тIара люцерна хьокх царех хIаране. Дика къахьег баьций витаминни хьоар доаккхача агрегата тIа болх беча машиниста Муртазалиев Сайд-Рахьмана а. Норма 5 тонн йолча, шин сменагIа 6 тонн баьций витаминни хьоар доаккх цо. ХIанзле 58 тонн кийчдаьд Сайд-Рахьмана из тайпа доакъар.

Хьалхалаттарий хьинари опыти кхычарна йовзийтара каст-каста дувц царех «Молнеш» тIа.

Ц. МУХТАРОВ.

РЕПОРТАЖ

БОЛХ ДИКА ВIАШТIЕХЬБАЬККХА БАЛЕ А...

Сиха йода асфальта наькъа тIа гIолла машина. Дехьа а сехьа а бIарг дIа ма-кхоачча— баьццара аренаш, тайп-тайпара зизаш, декаш оалхазараш. Дог хьоасташ да Iалам. Хоза тоаденна латт кхашкара ялаташ, тIехкарга кхоачаргйолаш лакха цонаш...

Тхо долх «Ингушский» совхоза жа лоргача. Боккхача наькъа тIара юстара лоамашкахьа ерз машина. ТIехдоал цхьан дукъах, тIаккха шоллагIчох. Гаьнара бIаргагу йоккхий йоаца гIишлош, жа чулатта карташ, кхоаленаш.

Сиха дIатIакхоач жа лоргача моттига. Кхоаленна кIал цахаддаш тата ду электрически кIодарчаша. ХIара жа лоргача сага хьалхашка истола тIа улл цхьацца устагIа. 5—6 минута ший кIай «кетар» цу истола тIа Iо а йилле араэккх устагIа. Мукъабоаллаше а карта латтача жена юкъебода из, ше «берзанбаларах» эхь хеташ санна...

Шийтта жа лорга машинка я пункте. Царех 10 хадданза болх беш я. Вежарашха йолча Къилбаседа - ХIирий республикера боалабаь лакха говзал йола нах ба жа лоргараш. 65—80 устагIа лорг царех хIаране дийнахьа. Йоачанаш хилар бахьан долаш жа лоргилга кIира тIехьагIа дIадоладаь дале а, гуш да совхозе из лоархIаме болх графиках оттаьча хана чакхбоаккхаргхилар.

Гургйолча моттиге хьалтеха жа ларгара график я, жа леладерий социалистически декхараш да. Тараз озаш йолча Гетагажева Симас хIара дийнахьа хьокхамий улга тIа дIаязбу жа лоргараша баь болх. Цу улга тIа дIатIахьежача бIаргагу социалистически яхье хьалхалаттараш, царех хIаране дийнахьа даьккха алапи. Социалистически яхье хьалхава Бицоев Аби.

Пунктерча механизмай болх вIаштIехьбоаккхаш ва механик Додов Уматгири. Дика дIаоттадаьд укхаза кхачан гIулакх а. Цхьаккха хIама новкъа доацаш сиха дIабода жа лоргарий болх. Жа лоргача болх берий къахьегам дика вIаштIехьбаьккхаб пункта заведующе Арсамаков Уразбеи зоотехника Картоев Салманеи.

Каст-каста догIаш делхаро чоалханегIа даьд укх шера жа ларгара гIулакх. ХIаьта а из болх лерттIа вIаштIехьбаккха мегар «Ингушский» совхозе.

Ларга аргIа хьатIакхоача жа цIенду, догIа делхача хана кхоаленна кIал е желашка ловттаду. Цудухьа уж лоргача хана декъа а цIена а хул, жа лоргараштa цхьаккха а тайпара хьовзам хургбоацаш.

Ларга жа хьатIакхухьаш ба Салтукиев Руслани Гардалоев Висхани. Цар устагIа Iобиллаб Бицоев Абена хьалхашка истола тIа. Тайжа лел кIод лакха говзал йолча жа лоргачун бе. Пхе минута устагIа лерга воалл из. Цунна хьалхашка цхьаькха устагIа Iобуля, хIаьта тха тараз тIа дIахьу. Цигара тха къоастадеча истола тIа кхоач из. Тха дика къоастаде ховш ва Бамбатов Даха. Дикал къоаста а йий, пресса тIа дIалу цо тха. ТIаккха болх бе йолалу пресс. Цо хьаарахец заводе дIаяхьийта мара ца езаш кийча тюк. Цу тIа адрес язду Корigова Тамарас.

Халданза болх беш я жа лорга конвейер. Бицоев Абеца цхьана къахьегаш ба Багаев Габо, Джикаев Хьажмурд, кхыбараш. НормагIа 60 ларга безача царех хIаране дийнахьа лорг 75—80 устагIа. Къахьегамга хьежжа да алапи а — 40 30 сом хIара дийнахьа.

Ийс эзарнех чах эзар совгIа жа лорга баьннаб совхозе. Дийнахьа 650—700 устагIа лорг пункте. Дерriга а дика вIаштIехьдаьккха дIахьу укх шера «Ингушский» совхозе жа лоргилга. ХIаьта а керттера цхьа гIулакх вIаштIехьдалац: кхоачашъяц тха ларгара план. ПланагIа 3,5 килограмм йолча юкъера лаьрхIача 2,5 килограмм мара хилац хIара устагIа тIера лорга тха. Укх шера паччахьалкхенна 37 тонн тха дала дезаш ба совхоза жа леладераш. Тахан совхозе лерга даьннад 70 процент гаргга жа. ХIаьта хьадаьккха тха планагIа лаьрхIа хинначох ах а дац.

— Укх шера бIаьсти шийла хилар бахьан долаш, хьапари хьоанали кIезига йолаш да тха, — йоах зоотехника Картоев Салмана, — цудухьа тхан физически дозал кIезигагIа да. ХIаьта а укх шерара паччахьалкхенна тха дIадалара план кхоачашхургья аьнна хет тхона.

Тхона а чIоагIа лов из иштта хилар, совхоза жа леладерий дош аьнача хилар, иттлагIча пятилетка кхоалагIча шерара декхараш цар дизза кхоачашдар.

А. ХАРСИЕВ,
тха соб. корр.

КХАЬ ШЕРА ПЛАН ЯЬЙ

ИттлагIча пятилетка хьалхарча кхаь шера план СССР керда Конституци тIаийца шу дузача денга кхоачашъяра шерра социалистически яхь йоаржаяьча Малгобекски бурув тохара балхий управленерча дукххача бригадаша биззa пайда ийбу шоай торонехи кхоачамехи. Цудухьа шоаш тIаийца декхараш толамца кхоачаш а деш хIанзлехьа бурув тохара кхаь шера план яьй цхьайолча буровой коллективаша. Царех я Сальников Александр Яковлевич керте латтача № 945 йолча буровой коллектив. Кхаь шера планагIа лаьрхIачул совгIа 310 метр бурув техад цо. Иштта дика къахьегаш я буровой начальникаш Хантемиров Галимзян Шакировичи Галаев Iаьлий Iийсаи керте латтача шин буровой коллективаш. Цар шинне а кхаь шера задани тIехккхоачаш а еш, 150 метр совгIа бурув техад тIадоагIача шера чотагIа.

Управленерча буровойшта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхара моттиг а йоаккхаш, эггара хьалха кхаь шера задани кхоачашъяьрех я буровой начальника Галаев Зяудина Iаьлас кулгалдеча № 946 йолча буровой коллектив. ЦхьоалагIча нюнага кхачалехьа цо кхаь шера планал совгIе техад 534 метр бурув. Шоай къахьегама толамаш тIа-тIа тоадеш къахьегаш я еррига бригадаш.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

ХАЛКЪА ТIАХЬОЖАМА РАЙОННИ КОМИТЕТЕ

СИЛОСА КIИЙЛЕН ТIА

Халкъа тIахьожама районни комитета ХХ-ча партсъезда цIерагIча колхоза правлене яйтача официальни справка тIа яздаьд, дIадахача шера лазарех дайна доахан 60450 сома маьха да аьпа. Царна юкъе 16 етт ба. Цхьацца а боахаме дайнадац ХХ партсъезда цIератIча колхозе дайнараш миссел доахан.

ГIалаташа болх бе Iомаву яхаш да. ТIаккха укхаза-м чIоагIа хьехам баьа ма-безий цар, хIана аьлча итташ эзараш сомий маьха ма дий хинна эс. Иштта хеташ хилча, анализ еш, гIалат шоаш мича баьннаб хьожаш, хьал тоадара де дезараш деш хила ма безий. Цхьабакъда, укх боахаме из деш дац. Укхаза анализ яц, акхар берriга бехк объективни бахьанашта дIатIабул. Цунах хьахиннар ер да: карарча шера Iхьалхарча биь бетта кхы а 113 бежан деннад колхозе 14340 сом мах болаш да уж. Цунах гуш да бокъонца лаьрхIача боахаме цхьаккха хIама хувцаденна ца хилар. ДIадахача шерарча ийрчача гIулакхаша вIалла хьаькъал тIа боалабаьбац колхоза правлене членаш а, специалисташ а. Из хьахьокх цар дувцараша. Иштта, керттерча зоотехнико А. С. Кухнос, керттерча ветеринарни лоро Д. Мамышева, шурий - товарни фермай заведующешеи зоотехникашеи шоай хур дора доахан довра бахьан хьайбаш латтача моттигашка эшаш дола хьалаши кхоачам боллаш доакъари ца хилар да аьнна халкъа комитета членашта хетийта гIерташ.

Бакъда, боахаме тоъаш яц хьайбаш чудоахкаду помещенеш, кIезига кийчдаь хиннад доакъар. ТIаккха дукха дий районе кхоачам боллаш помещенеш а доакъар а дола боахамаш? Ховш да фермашта эша гIишлош хьалъяра темпаш хьайбаш дегIаахара темпаел лохагIа йолга. Наьха-м вIаштIехьа ма доалий хьал иштта доллашехьа, шоай хьайбаш ца дойта а, уж дебаде а. ХХ партсъезда цIерагIча колхоза доалдераштa из гIулакх вIаштIехьдоалаш дац.

№ 3 йолча МТФ зоотехника Д. П. Павленкос йоах, корпусашка Iаьсашта готта я, цудухьа дилла а тIаьда хул цар чу, хIаьта цу хьалашка кIалхьарцар ца хилча, Iаьсий цамогаш а хулаш дов.

Из нийса да. Хала дац кIалхьарцар а ца деш дола Iаьсий цамогаш хургдолга ха. Иштта кхетадеш да зоотехник цу хьалашка латтача кагийча доаханна лерттIа кIалхьарцар делга а, уж хозза кхоабилга а хьадеха декхарийла хилар а.

А. С. Кухно я ва бехказа вала гIерташ. Ший объяснительни записка тIа язду цо: «Ча боахаме кIезига а да, хIаьта долаш дар а ше долчча бесса дехкар, доаханна доакъара, хIана аьлча из кийчде доакъара цех яц. Iаьсапита доакъар шортта дIахецар, амма уж чудоахка моттигаш лертIа яцар. Уж латтар, хIанз а латташ а да эсалча базашка, царна кIала йилла хIама яц, хьайбаш хоттал дада».

Хьанна латкъаш ва керттера зоотехник? Доакъара цех яц. ХIаьта хьайбашта дулла ча Iанарца мара кийчде йиш йоацаш мичад. Дукхача методех кийчде йиш ма йий из. Масала, кальцинированни доакъара цех йоацача а ле йиш йолаш хIама ма дий. ТIаккха кхоачам боллаш ча шоашка доацилга-м керттерча зоотехника а правлене членашта а гуррахье а хайна хила дезаш хIама ма дий. ФуннагIа даь а, паI де дезар-кх ча кIезига хилча.

Комитета заседане гучадаьннача тайпара, соахка боахаме хьалхарча классах йола меттел, шоллагIча классагIара, а сенаж вIалла кийчъяь а хинна яц. Еррига сенаж цхьанна классах а йоацаш хиннай. Иштта хиннай йол а. Духхьал цхьан № 5 йолча ферме хьекхача 56 тоннагара дIанийкхача, еррига боахаме кийчъяь хинна йол дикалга диллача цхьоалагIча а е шоллагIча а классах лархIа йиш йолаш хиннаяц. хIаьта № 2 йолча ферме кийчъяь хинна 500 тонн йол, лабораторе анализ йича, вIалла доахана юаргйолаш а хиннаяц.

Хетаргахьа, колхоза керттерча зоотехника гIулакх доагIаш хила дезя доакъара дикал. Специалист а, колхоза правлене викал а ше хиларах тарра, керттера зоотехник декхарийла ма варий кийчдеча доакъарга бIарглакха а уж балхаш деча технологи телха ца яйта а.

Цу тайппара, хьайбаш латтача моттигашка кIал екъа кIийлен кхоачам боллаш доакъари ца хилар. доахан чудаьхка моттигаш готта хилар — уж дерригаш да хьайбаш довра бахьанаш. ХIаьта цу гIулакха бехке бараш колхоза правлении керттера специалисташи а ба. Уж ба хIанз эттача хьалашка доахан ца дойта декхарийла бараш а.

Дахкаргдола доахан, силос вIалла ца телаш соца а яь, гIожача доакъарца — аьлаца, чаца кхаба деза. Из дIадех Iилмо. Из хIама ца деш дитача, Iоду Iаьсий унахцIена а хургдац, доврг а да. ХХ партсъезда цIерагIча колхоза ерригача фермашка из бокъо телхаю. Боахама специалисташ из нийса да яхаш а ба. Цар йоах дахкаргдола доахани Iаьсийн къоаста а даь, шоаш дIаоттаде моттиг яц тха.

Из бахьан къоабалдаь хьаэца йиш йолаш дац. хIана аьлча цу колхозера дараш санна хьалаш долча кхыча боахамашка кхаба деззача тайпара кхоаб дахкаргдола доахан.

Масала, В. И. Ленина цIерагIча колхоза ферме а яц дахкаргдола доахан шоаш оттаде сов помещенеш. Цхьабакъда цига из дош къоастадаьд ветеринарашеи зоотехникашеи а ца къоастадеш техника-осеменатора Б. Губатова (цунна алапи тел хIара итт денага кхаччалца даьхача Iаьсах). Цо хьаькъале хIама даьд: хьадийхад ферма заведующега хьайтIа цхьан оагIорахьа дахкаргдола доахани вокх оагIорахьа детташ дарапи оттаделга, ше бIарг а локхаш дахкаргдараштa цхьан нормахи деттащдараштa кхыча нормахи дехкийтар доакъар. Иштта къоастайир «проблема».

Цхьабакъда ХХ партсъезда цIерагIча колхоза фермашка иштта хIама дулой тамаш я, хIана аьлча фермай заведуюшеша теркал а дац зооветеринарни болхлоша яхар. Масала, фермай заведующешка А. А. Бухинникагеи Ж. Я. Гадаборщевгеи аьннадар боксашка мара доахан ма-дахкийта аьнна, хIана аьлча Iаьсий кIезигагIа цамогаш хул цар чу. Шинна а заведующе из даьнзар.

Ховш да гIулакхерча наьха дисциплина иштта хилча толам баккха а хала долга. ТIаккха шу долалуш тIаийша декхараш мишта кхоачашдергда?

А. ЗИМАРИН,
халкъа тIахьожама районни комитета член.

ЖА ЛОРГАШ ДА

БIарччача шера баьча балха итог яр санна гIулакх да жа ларгар. Из кхета а деш дика кийчо яь дIаболабир из болх Шелковский района «Коминтерн» яхача колхоза къахьегамхоша.

Укх шера 35,5 эзар устагIа ба ларга безаш. ЛаьрххIа хьаяьча бIаь совгIа метр йIаьха йолча помещене жа ларгара 56 моттиг вIаштIехьъяьккхай.

ХIара дийнахьара балха нормаш юкъера лаьрхIача 110 процент кхоачашъю жа лоргаш боахкачар. ХIаьта укх шера план 220 йолаш паччахьалкхенга зачетни дозалах 230 тонн тха дохка дош деннад колхозхоша. ЛаьрхIар кхоачашдергхиларах шеко а яц. ХIанзле паччахьалкхенга физически дозалах 96,5 тонн тха дехкад. Дика ба цун хьоаса. Цудухьа зачетни дозалах цунах кIезигагIа яле 130 тонн хургья.

Жа лоргараштa юкъе яьржача яхьа итог хIара дийнахьа ю. Хьалхара моттиг яккхарах къовсам керттерча даькъе Дюсенбеков Казгирея, Лысенков Бориса, Мамбетов Алжикоса лелабу. ДукхагIйолча хана цар сийна арахецаш хул «Молния» яха листокаш. Балха нормаш 180—200 процент кхоачаш ца еш ди дIадахийтац царех хIаране. ХIаьта яхье хIанз хьалхарча моттиге волча Дюсенбеков Казгирея тIехьарча 6—7-нех цхьа шу дIадахийтадац яхье хьалхара е шоллагIа моттиг ца йоаккхаш.

Дерriга жа 18 балха дийнахьа лерга даха дош деннад колхозхоша. ХIаьта лаьрхIар толамца кхоачашдеш хьа а боагIа. Жа ларга доладаьча денз дIадахача итт дийнахьа дукха хIама ца эшаш 19 эзар устагIа лергаб. ХIанз хIара дийнахьа 2200—2300 лорг цига.

М. ХАМАТХАНОВ.

НОВ. Е. А. НАДИРОВНА НОХЧ-ГIАЛГIАЯ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума УКАЗ

Дукххача шерашка республика автомобильни организацешка беркате болх барахи ваьча дийнахьа денз шовзткъеи итт шу дизарца дувзаденнеи Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Надиров Евгений Алексеевича — Нохч-ГIалгIай транспортни управлене начальника.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.

г. Грозный,
1978 ш., 9 июнь.

НОВАТОРАША — ПЯТИЛЕТКАНА

«Грознефтеоргсинтез» объединене къахьегамхоша пятилетка заданеш кхоачашъеча доккха дакъа лоац новатораша. Шоаш беча творчески балхаца цар доккха хIама ду продукце из е вож тайпа дикагIа хилийтара, из хьадеш дIабодача къахьегама овсарле лакхъяра, технологически процессаш эргайоахаш тоаяра. ХIаьта заводашка кIезига бац шоай творчески къахьегамца шоашкара доккха беркат доала нах.

— Тха заводашка болча берригача нахах хIара ялхлагIвар рационализатор е изобретатель ва, — аьлар объединене керттерча технолога Мусаев Дауд Джабраиловича. — ХIаьта цар рационализаторски предложенеш изобретенеши цкъаза тха предприятешка меттел мехкен доазол дехьарчен заводашта боккха пайда боалаш хул. Масала, «Олефиний димеризаце способ» яха изобретени мехкдаьтта химически промышленносте дунен тIа моллагIча а моттиге боккха лоархIам бола хIама а хинна дIаэттар. «Юлия Петровна, — аьлар нов. Мусаева, — объединене рационализацеи изобретенейи отделя начальника декхараш кхоачащдеш йолча Абраменкога — Iа дувцал вай новатораша беча балхах».

ДIадахача юбилейни шера объединене заводашка хьачуенкаяр 2807 рационализаторски предложении изобретении. Царех 2313 предложени производствана юкъеяхийтар, 3845,4 эзар сома пайда а боалаш. ХIаьта юкъеяхийтача 53 изобретенех 496,6 эзар сома пайда баьлар. Вешта аьлча хьачуеннача цу предложенеехи изобретенеехи цу шера 1976 шера баьнначул дикка дукхагIа пайда баьлар.

Объединене предприятешта юкъе къаьстта дукхагIа ба новатораш СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически заводе. Цига хIара кхоалагIа виълагIа вола саг рационализатор е изобретатель ва. Продукци хьаярга дIадодача рузкъан кхомбеча йоккха моттиг лаьцар заводе производствана юкъеяхийтача рационализаторски предложенешей изобретенешей. Кхомбаьча рузкъах 34,3 процент кхаьчар царга.

Заводе хIара бIаь сага сих лоархIаш 25 рационализаторски предложени производствана юкъеяхийтай, изобретенеш йоацаш. Хьачуеннача ерригача изобретенеех 55,0 процентии рацпредложенеех 64,5 процентии пайдане хилар. Царех ерригнех а 1195,6 эзар сом пайда баьлар.

Уж изобретенеши рацпредложенеши производствана юкъеяхийтар бахьан долаш чIоагIа дикагIа хилар цига хьаеш йола полиэтилен. Цун пхе маркана дикалла паччахьалкхен Знак елар.

Заводе дикагIбола изобретателаши рационализатораши ба лакхехьа вай хьоахаяь «Олефиний димеризаце способ» яха изобретени яь Л. А. Шилов, И. Д. Шевляков, хIаьта иштта новатораш № 131 цеха начальник А. В. Жилин, ремонтно-механически цеха воккхагIвола мастер Б. В. Скляров, № 12 йолча цеха аппаратчик И. Г. Старченко, кхыбараш.

Шерипова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводе а кIезига бац творчески къахьега болхлой. ДIадахача шера цига производствана юкъеяхийтача рацпредложенеехи изобретенеехи 647,2 эзар сома пайда баьлар, хIаьта хьачуеннача ерригача предложенеехи изобретенеехи ахкел совгIа яраш пайдане хилар. Заводе дикагIбола новатораш ба 40/1 йолча установка начальник И. В. Горохов, № 2 йолча цеха воккхагIвола инженер Х. М. Кадиев, приборист Ю. В. Южанин, кхыбараш.

«Грознефтехимремстрой» тресте рацпредложенеши изобретенеши производствана юкъеяхийтарах 202 эзар сом пайда баьлар, хIаьта Центральни приборо-ремонтни мастерскена 23 эзар сома пайда а баьлар, 3800 сага-сахьат балха ха а кхойир.

Цу мастерске дикагIбола рационализатораш ба мастер Г. Е. Слекотин, КИП слесарь В. И. Гончаров, снабжене группа кулгалхо Ф. Т. Толоконников, кхыбараш.

Ленински Анисимовеи цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводашка, производственно-товарни конторе, объединене кхыча предприятешка а белгалбаьнна творчески къахьег цеха начальника Л. Амхадова, оператораша М. Кимаева, А. С. Коваленкос, (Ленина цIерагIча заводе), установка начальника В. С. Синельникова, механика О. С. Шипулина, слесара Н. Я. Цвегуна (Анисимова цIерагIча завода), цеха начальника заместитела В. М. Волошина (ПТК), кхычар.

Пятилетка кхоалагIча, ударни шера кхы а боккхагIа пайда эца лерхI объединене рационализаторски предложенеехи изобретенеехи. Духхьала укх шера хьалхарча квартале производствана юкъеяхийтай 453 рацпредложени. Цар бенна пайда 856 эзар сом ба.

Ю. ЮСУПОВ.

УКРАИНСКИ ССР. СЭВ чудоагIача мехкий специалисташа цхьана къахьегаш юллаш латт «Союз» яха магистральни газопровод йистейоаллача дIакхаьчай. ХIанз газопровода тIеххьарча километрашка сваркен монтажи яь йоалаш латт, халъяь яьха йля езаш я пусковой объекташ. Укх шера йиълагIча квартале оренбургски газ лоталургъя СССР малхбузехьарча граиицашка, укхазара дIахо гIоргда сигала бесса сийна доагор Болгаре, Венгре, ГДР, Польше, Румыне, Чехословаке.

Ер сурташ даьхад ГДР-ера специалисташ болх беш боахкача участке.

ГДР гIишлонхоша Черкассе хьалдаь даьккхад «Союз» яхача газопровода эксплуатационникашта лаьрхIа дола 16-этажни чуIе цIенош.

Сурта тIа: уж цIенош хьалдеча дакъа лоацаш хинна хьалха латта гIишлонхой (аьрдехьара аьттехьа) электрик Зоненберг Фриц, машинист Кельнер Вальдемар, столяр Хамм Герхард, электрик Тодтенфек Роберт, маляр Вернер Руге.

И. ВОЛЧКОВА сурт. ТАСС фотохроника.

ДОККХАЛ ДУ

БархI класс чакхйоаккхаш вар Татаев Хаваш Исмаилович. «Кхувш боагIача кагийча наьха хулаш ма-хиллара дукха уйлаш йора аз цу хана», яхаш дувц цо дIадаха шераш дага а лувцаш. ГIишлонхой профессел сийдолашагIа цхьаккха йийхьогI аьнна хеталора хьалдеш латта дукхаза вIаштIардаь цIенош, школаш, больницаш бIаргаейча. Цудухьа чIоагIо йир Хаваша гIишлонхочун говзал караерзае. Грознерча нийслагIча профессионально-технически училище деша а этта столяра-плотника говзал караерзае лаьрхIар зIамигача саго. Ше лаьрхIар кхоачашдир. 1970 шера дикен тIехдикен дешаш чакхъяьккхар училище.

Иштта дика дешаш училище чакхъяьккхарах лушцехьа столяра-плотника йиълагIа разряд а луш Нохч-ГIалгIай гIишлонъеча управлене СпецСМУ-10 балха хьожавир из. Хьалхарча деношка дукха халонаш нийслора, къонача говзанча. Уж эшаяра ший низ кхоачар дора цо, эшаш дола гIо дора лала латтача гIишлонхоша, хьехамчаша. Цкъа шийга хьааьннар шозлагIа ала ца дезаш дика хьаьцар Хаваш Исмаиловича. Нийслуча халонех бIукъожабеш вацар. Къоначa специалиста дукха юкъ ялалехьа толамца караерзайир столяра-плотника говзал, социалистически яхье хьалхалаттарий мугIарашта юкъевахар из.

— Халеи чоалханеи ба гIишлонхочун болх, цхьабакъда из безаш каралаьцачунна хала дац нийслу халонаш эшае, — йоах Хаваша. Из иштта хилар цо хьа а хьекхад ший балха тIа. КарагIдаьннaчох кхоачамбаь Iеш оамал яп Татаев Хаваша. Ший новкъосташта хьокхам телаш хьинаре къахьегаш воллашехьа саприйнарча школе деша а дешаш 1972 шера чакхъяьккхар цо юкъера школа. Иштта цо толамца караерзаьй монтажника, каменщика, сварщика, бетонщика говзалаш. Цудухьа цхьа бахьан а нийсденна моллагIа саг балха воацаш висача, чIоагIагIа эшаш йолча участке дIа а этта болх бе ховш ва Хаваш. Иштта волча цо доккхал ду ший профессех. Из къахьегаш волча Архипов Василий Егоровича кулгалдеча комплексни бригадерча гIишлонхоша сий а ду цун.

Башха-дика къахьегама толамаш дахарца, ший дикача гIулакхашца, оамалашца коллективе сийдеш вола Хаваш Исмаилович 1972 шера КПСС членалла дIаийцар СпецСМУ-10 коммунисташа. Из шу ший вахаре эггара бочагIа а лоархI гIишлонхочо Татаева. Цу сийдолча цIеро дIадехаш дар дика дукхагIа хилар дика кхетадеш вар из. Цудухьа хьинар кхо ца деш къа а хьегаш тIа-тIа дикагIа хулийтар доахаш дола толамаш. Из а ца зувш дисанзар коммунисташа. ВIаштта кхоаза хержав Хаваш СпецСМУ-10 партбюро членалла, дружиник ва. Общественни балха тIа шийна тIадилла гIулакх массаза цIена кхоачашдеш хьавоагIа.

Цун производственни гIулакхашка хьежжа дукха совгIаташ тийннад Хаваша. «Социалистически яхье котваьннар» яха массехк сийлен Знак, «НийслагIча пятилетка ударник» яха сийлен Знак, итташ сийлен грамоташ, ший цIи тIалатта пхьарсах доаладу сахьат деннад цунна. Бригадерча гIишлонхошта юкъе хьалхарчарца елар «Профессех дикагIвар», коммунистически къахьегама ударник яха сийлен цIераш. Укх тIеххьарча шерашка тIера Iа ца доаккхаш управлене сийлен Улга тIа хьалтеха доал Хаваша портрет.

Цхьа шу дIадодац Архипов Василий Егоровича кулгалдеча комплексни бригаде массехк къона гIишлонхо къахьега ца воагIаш. Уж тIачIоагIбу йоккха опыт йолча гIишлонхошта, хьехамчашта Дьяков Ивана, Старичков Димана, Татаев Хаваша, кхычарна.

Татаев Хаваш юкъе волча бригадас хьинаре дакъа а лоацаш укх пятилетка шерашка дукха гIишлош хьалъяьй. Царех да Грознерча Ленина цIерагIча улицагIа хьалдаь нийсазза вIаштIара даь ши цIа, хьалъеш латта гостиница, кхыйола гIишлош. ИттлагIча пятилетка хьалхарча кхаь шера план СССР керда Конституци тIаийца шу дузача денга кхоачашъяра доккхий декхараш тIаийцадар бригадерча гIишлонхоша. Уж толамца кхоачашдара шерра социалистически яхь йоаржаьча цар шоай торонехи кхоачамехи бизза пайда а эцаш, хIинзлехьа толамца кхоачашъяьй пятилетка кхаь шера план. Царна юкъе эггара хьалхарчарца ший кхаь шера задани кхоачашъяьй Татаев Хаваша а. Ший къахьегама толамаш тIа-тIа тоалеш хIара сменагIа норма 140 — 150 процент кхоачашъеш къахьегаш ва из укх денoшка.

Б. КОСТОЕВ.

ДУГА КХАШ КАМАЬРШАГIА ХУРГДА

Вай мехка дIаювча керттерча нийс ялатий культурана юкъе дутага тIеххьара моттиг кхоачар цун производства боарамга диллача. Массехк шу хьалха цхьа лагIа лакхагIа даьлар из, хIаьта хIанз производство дегIаахара темпашка диллача хьалхара моттиг я цунга. 1977 шера чудена дерригa дуга 2200 эзар тоннага кхаьчар. Карарча пятилеткагIа лаьтта леладерашта хьалхашка декхар оттадаьд юкъера лаьрхIача шера чудахьа дуга 2800 эзар — 3 миллион тоннага кхоачаде. Дуга доазол дехьара хьаккухьаш хиннача мехко хIанз ше Iалашду из шийна мел эш.

Мишта дашха йиш йолаш да цу культура производство ниттa сихача темпашца дегIаяр?

Бахьан массехк да. СССР дукха лаьтта да кхераме лоархIача зоне уллаш, укхаза хьувкъам дуккхача даькъе хаоттамах тийша хул. Практически цхьаккха шу додац цхьан е массехк лоархIамеча ялат дувча районашка йокъал этте халонна кIал ца йолхаш. Дуга хий дехкача лаьтта дув, цо дукхагIча даькъе тешаме хьувкъам Iалашбу.

ЛоархIаме да дуга кхыча культурашта башха хайра доацача лаьтташка — ушалаш йолча, додача хин къовхьашка, хий тIадувлача моттигашка — де йиш хилар. ХIаьта мехка къулбехьарча районашка пар бIаьш эзараш гектараш дIа ма-лоаций, дуга кхачара маэшша йовхал шига йолаш я. Цу лаьтташта мелиораци еш хилча дукха ахча дода, амма уж расходаш массехк шера юха метта-м отт.

СССР дуга плантацеш дунен тIа эггара къилбселехьа я. Дуга леладеча традиционни районел совгIа — Къулбехьен Кавказн Юкъера Азии — из культура юв хIанз Къилбседа Кавказа лоамашта юхе, Волга лохаленашка, Казахстанен Гаьнарча Малхбоаленн къулбехье. Вай мехка чудахьача дуга хIара кхоалагIа тонна Кубане, Къилбаседа Кавкзза лоамашта юхе кхею.

Город Краснодарагара денз Азовски форда йистошка кхачалца дуккха иттaш километраш йIаьха я дуга чекаш, 160 эзар гектар дIалоац цар.

Керда лаьтташ комплексно карадерзаду: лаьтта аха кийчду, сангараш йоах, наькъаш дохк, нах баха поселкаш йохк, производственни зданеш хьалъю. Цо торо хулийт тIехьтIехьагIа эффект сов а йолаш дуккхача итташ шерашка лаьттах пайда эца.

Юртбоахама машинашъеча массехк завода тIадиллад дуга дувча боахамашта рисокомбайнаш а юкъе йола чоалхане техника хьаелга. Мехка керттера селекционераш ба дуга керда лакха хьувкъам лу сорташ кийчдеш. Итташ эзараш гектараш тIа хIанзлехьа а дув гектара тIара 90 а кхы дукхагIа а центнер йоалача сортах дола дуга.

Укх бIаьсти дуга 585 эзар гектара тIа дувргда.

Юрий ИВАНОВ. (АПН).

ИттлагIча пятилетка мулаш

МОЛДАВСКИ ГЕКТАРА ОВСАРЛЕ

Вай мехка юртбоахама пайда эцача лаьттах алхха ах процент мара дац молдавена кхоачар. Амма укхаза кхею вай мехко чуяхьача комсийн тхьамкайн кхоалагIа дакъа, диъ процент совгIа шекара свекла, гидуаргаш, баьцадаараш. СССР эггара лакхагIа цIена доход лур молдавски гектар я.

АПН корреспондента Георгий Стойлика дехарагIа, экономикан юртбоахама производство вIаштIехьъяккхарен молдавски Iилма-тохкама института отдела заведующе экономически Iилмай кандидата Фесенко Ивана дувц мишта вIаштIехьдаьннад республика лаьттах пайда эцача иштта лакхача интенсификацега кхача:

— Iалам камаьрша хиннад Молдавена: цун территоре пхе даькъах диъ дакъа гаргга Iаьржа лаьтта е дIайийна хIама хьахиларга диллача цунна нийслуш дола лаьтта да.

Ший Iалама рузкъа потенциальни торонаш гучаяха йиш хулийт республика тахан юрта боахама технически боарам лакха хиларо, механизаце средстваш шерра юкъейоалаяро, лаьтташта мелиораци химизаци яро. Вай хана лаьтта леладечарча цу совленах эффективно пайда эц Молдаве боахамашта юкъерча кооперацеи агропромышленни интеграцеи кIийлен тIа юртбоахама производствана концентраци централизаци яра процесс хьинаре лелача юрта къахьегам вIаштIехьбаккхара кердача хьалашка. Республика юрта боахам овлангара юхабаро, йоккхий специализированни комплексаши боахамашта юкъера объединенеши хьаяро йиш хулийт лаьттах пайда эцилга тоадара лоархIаме проблемаш оперативно къестае.

Эггара хьалха тоаю юртбоахама пайда эцача лаьттай структура. Босешкарча баьца дика доацача доахан дажача лаьттай диккача даькъа тIа хIанз комсаш егIай. КIезига баьций хьувкъам хиннача цу лаьттай хIара гектара тIара 80 центнер комсаш чуяхь. Кердача комсий бешамаша лаьттан эрози кIезигъяьй.

Йоккхача масштабах ду мелиоративни балхаш. ТIеххьарча итт шера республика хий дехкача лаьттай майда шозза тIаккхийттай, цу лаьтташкара чудахьа ялат бархIазза дукхагIа хиннад.

Хиш дехка лаьтташ дукха долча Слободзейски района колхозашка кIи хьувкъам 10 центнер лакхагIа ба богарни лаьтташкарчул. Молдаве боахамашка хиш дехкача лаьттай хIара гектаро лу валови продукци ахчанца лаьрхIача 2,7-зза дукхагIа я, богарни лаьтташкарчул.

Лаьттаех интенсивно пайда эцара даькъе йоккхий торонаш кхаьчай колхозашка техниках, транспортах, ирригационни сооруженеех цхьана пайда эца а, хьайбаш, бешамаши баьцадаараши леладелга, юрта боахама кхыдола доакъош дегIадоаладе а йиш хулийтача боахамашта юкъерча объединенешта юкъе яхарагIа.

Хьалха экономически низ боацаш хинна дукха боахамаш, объединенешта юкъе а даха, экономически чIоагIденнад, юртбоахама продукци шозза, кхыметтеал кхозза а дуккагIа чуккхухь.

Масала, хьисапе йолаергья аз республика къилбаседе оагIонгахьарча Фалештски районера Чапаева цIерагIара колхоз. Боахамашта юкъерча кооперацена чуяхалехьа 3500 гектар долча ше пайда эцача лаьтташка баьцадаараш а долаш 28 культура кхейора цо, лаьттанцара балхаш дераша сомий бешамаш, комсаш, хьайбаш, коа тIара оалхазараш леладара. 1965 шера цар чуера 1,8 эзар сома маьха продукци.

ХIанз укх сахьате пайщик а хинна ше юкъеяхача объединенена дIаденнад колхозо хьайбаши тхьамкен леладар санна дола массехк дакъа. Цун боккъо я технически, агрохимически, транспортни гIулакхаш лаьрхIача объединенешка дайта а, ший низ кхашкара культураш кхеяра тIабахийта а. Машиний вай ханарча технологически комплексаши лаьтта леладеча къахьегам вIаштIехьбаккхара прогрессивни методаши юкъе а кхухьаш, цу боахама вIаштIехьдаьннад нийслагIча пятилетка шерашка ялата шера юкъера хьувкъам цул хьалхарча пхе шераца нийсбича гектара 15 процент йолаш лакхбе. Итт шера ерригa арахеца продукци шозза алсамъяьннай.

Къаьстта дика беркат даьннад къахьегама кердача хьалех бешамаш лелаеча. Боахамашта юкъера кооперации йолаелар цу даькъе кердача колхозашта юкъерча бешамий проекташ увттаеш йола специализированни институт республике вIашагIъеллача. Эггара хьалхара цу тайпара йола «Память Ильича» беш хьайир Тираспола гаьна йоацаш 13 колхоза средствaех. Цун лаьтта 6,5 эзар гектар да. Беша цхьацца йолча участкашка хIара гектаро лу 450 центнер Iажаш, 140 центнер персикаш. Кхетадеш да, къаьст-къаьстача боахамашка иштта хьувкъам хургбоацилга.

ХIанз республике дIайогIаш латт 16 колхозашта юкъера бешамаш. Цар дерригa лаьтта 50 эзар гектар хургда.

Боахамашта юкъерча кооперацешна цхьан шерра дегIаухаш латт Молдаве боахамаши цар продукци чакхйоаха заводаши цхьан комплексе вIашагIтоха агропромышленни интеграци. Уж я лаьттай ресурсех, техниках, болхлой низах, капитальни вложенеех дукха доакъоаш долча боахамашкарчул дикка дикагIа пайда эцаш йола специализированни предприятеш.

Хьокхаме я цу даькъе Унгенски территориальни агропромышленни объединенена юкъеяха совхоз «Прут». Цу чукхыча боахамашца цхьан консервни завод а я. Хьалха совхозе дар цхьатарра интенсивность йолаш дегIаахара гаьна хинна дуккха доакъош. Тахан, берригa ший низ сом кхебара тIа а бохийташ, боахамо алсамъяьккхай ший бешамашка шера чуяхьа продукци 2 эзар тоннагара 18 эзар тоннага кхоачашъеш.

Боахамашта юкъерчен агропромышленни кооперироване кIийле тIарча юртбоахама производстверча концентрацеи специализацеи процессо хьадаьд лаьтта леладара дIахо интенсификаци яра эшаш дола хьалаш. Цо торо хилийтай республика боахамий юрта боахам дегIабоалабеча кхы а лакхагIча темпашка довла. Карарча пятилеткагIа цар лаьрхIад ерригача продукце боарам 35 — 38 процент лакхбе.

(АПН).

Городе Горьке хьалдеш латт Ока яхача хина тIагIолла тулаш дола кхоалагIа тIий. Цо торо хулийтаргья города йоккхагIъярех йола промышленни район вIашагIтохара. Из объект хьалъю «Главмостострой» № 1 йолча мостоотряда коллективо.

Сурта тIа: кердача тIаь хьалхара пролеташ.

В. ВОЙТЕНКО сурт. ТАСС фотохроника.

№ 11 йола «Агитатора блокнот»

Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Конституци (Керттера Закон) тIаэцарахи дIакхайкадарахи йолча Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета декларацеца дIайолалу КПСС обкома пропагандаи агитацеи отдела «Агитатора блокнота» аргIанара, цкьайттлагIа номер.

Дукха материалаш я цу тIа «Дерригa тIадерзаде хьувкъам чуэцилга Iалашдара» яхача лозунга хетаяь. Республика юрта боахама министра заместитела Ю. Сухорукова «1978 шерарча хьувкъама — хьалхалатта технологи» аьнна язъяьча статья тIа дувц, ипатовций методагIа шерра пайда а эцаш, лоацца ханеи па доадеши ялат чуийца даккха дезарах.

«Хьувкъам чуэцилга идеологически Iалашде» аьнна я редакционни статья. Цу тIа дувц ялат хьокхачеи оардачеи хана бе безача массово-политически балхах. Беседаш еча хана агитатораштеи политинформатораштеи накъаяргья «Ялат ца доадара — цIенхаштта къовсам» яха цифрайн фактайи подборка.

Блокнота тIа шерра хьахьокхаш я «ЛоархIаме даташ» яха рубрика. Укхаза белгалдаьд советски кагирхой Денна хетаяь беседаш яра эша литература, кепатехай 18 июне — медицински болхлой Ди» аьнна КПСС обкома М. Василенкос кийчъяь статья.

СССР Конституцех, союзни автономни республикай Конституцеех беседаш кийчъе езаршта пайдане хургья «ДегIаенача социализма общество» яха подборка.

«Идеологически балха опытацара» яхача рубрикана кIала я «Знание» общества Нохч-ГIалгIай организаце правлене председатела, философски Iилмай кандидата Р. П. Дулерайна «Кердача лагIан тIа» аьнна кийчъяь статья. Цу тIа дувц «Лекционни пропаганда лоаттамахи из тоаяра де дезарахи» болча КПСС ЦК соцам кхоачашбара республика лектораша беча балхах.

Дунен халкъашта юкъерча хьала хетаяь я «Пекин — харцахьарча наькъ тIа» яха М. Георгиевеи «ПаргIатача дунен» вывескана кIала» яха Н. Кочетковеи статьяш.

ГОРОДИ ЦУН ПРОБЛЕМАШИ

ЭГГАРА ТЕШАМЕГIАРА ЦIЕНОШ

Тахан а, бIаь шу хьалха хиннача тайпара, актуальни я мохк агарах цIеной лорадара проблема. АПН корреспондентаца Ковалевская Марияца ше къамаьл деш, вайцига из мишта къоастаю дувц В. А. Кучеренко цIерагIча гIишлоний конструкцей Центральни Iилма-тохкама института сейсмостойки гIишлоний отделене заведующе профессора Поляков Святослава.

— БIаь шерашка Iоаьй наха мохк агарцарча къовсама опыт. Дувцал вайна, сейсмостойкостах долча Iилма мел пайда эц цу опытах?

— Дуккхача бIаь шерений опыта кIийлен тIа зодчеша увттаьй мохк ага тарлуш йолча моттигашка гIишлош хьалъяра хьакъехьара тайп-тайпара йола бокъонаш. Цар гIо даьд гIишлонхошта, дерригa даь деце а, цхьадолча даькъе. ХIаьта цу бокъонех дуккхаяраш тахан къасннай. Масала, сейсмически кхерам болча районашка кхаь-йиъnел совгIа этажаш йола цIенош хьалде могадацар. Вай хана геттара чехка дегIаухаш латт миллионал совгIа бахархой бола городаш. Уйла ел оаш, цу тайпарча городера цIенош доагIача тайпара лакха ца хилча хургдолчун: цо дIалоацаргьяр Iалаьмате йоккха майда. Цунца дувзаденна кхаде дезаргдар коммуникацей шерра мазаш, нра оттаргьяр транспорта проблема.

Мохк агарах зданеш лораяра проблема сов чоалхане хиларагIа Iилмеи техникеи дегIаахара боарам лакха ца хилча из къоастае гIорта йиш яцар. Сейсмически гIишлоний Iилма кIийленаш яхка йолайир вай бIаьшере йолалуш, хиннача тайпара аьлча, эрсий Iилмахочун академика Голицына, тIехдаьнна дикача балхашца. Цун илеях тахан а пайда эц Iилмахоша, дIахо дегIа а йолаяь.

— МалагIа конструкцеш я сейсмически кхерамеча районашка дукхагIа юкъекхувлараш?

— Юкхьанца пайда ийбаьраш арматурацеи, аьшкабетона тIехкарашцеи, кхыча тайпара а чIоагIъеш хинна традиционни конструкцеш яр.

Хетаргахьа 20 шу хьалха эттар вай мехка мохк ага мегаш йолча районашка йоккха понельни конструкцеш юкъейоалаяра дош. Дуккха Iилмахой шек бар цу гIулакха. «Цу тайпара дола картех даь цIенош, — йоахар цар, — цкъа чинг тоххашехьа чухаргцаргда».

Цу тайпара дола гIирсаш сейсмически районашка хьалдича бакъахьа хургхилара дIахайтара лаьрххIача платформаш тIа массехк эксперимент йир оаха. Ма-хулла нийсагIа увттайир мохк агаш цар ла езаргйола нагрузкаш. Сейсмически платформай гIонца Iилмахоша дIагойтар йоккхапонельни гIирсий эффективность, цхьабакъда шеко цIенъяь дIаяккханзар.

1967 шера Медео аьлечу тохаш яр Iима духьалара сунт. Каньона шинна а оагIорахьа, специалистий расчетех, бархI балага кхоачаш лаьтта оагадергдола лелхамаш дир. Каньона босешка хьалйир массехк чIоагIъяь йола йоккхапонельни кирпишкий здани. Лелхамаш дича йоккхапонельни цIеной пенаш кIезиг-кIезига лийлхар, хIаьта кирпишках даьрий гIулакх дикка вогIа хилар. Цул тIехьагIа йоккхапонельни зданеш ягIаш яр дукхазза мохк аьгача а цул тIехьагIа а.

ХIанз укх сахьате йоккхапонельни гIишлош сейсмически кхерамеча районашка эггара дукхагIа хьаераштa юкъе я. ВорхI баллага кхоачаш мохк агача Соче, масала, хIанзлехьа а долаш да шийттазза вIаштIардаь цIенош. ХIаьта нийс баллага кхоачача районашка кIезигьяц нийссаза вIаштIаряь зданеш.

— Ала йиш йолаш да-кх, сейсмически кхерамеча районашка «кирпичин зама» дIаяьлла латт аьлна?

— Из традиционни гIишлоенгIа материал геттара дIаяккха ца гIулакх дац. Геттара дерсгIа материал ма-йий кирпиш: гIуми лоабати дилла кхоллу. Цул совгIа кирпишках а эттача зданеш комфортабельни хул. Дика хьал а этта ча, чIоагIе еззача тайпара кирпишкех яь здани бокъонца тешаме хургья.

Советски Iилмахоша оттаяй оагIонаш ухийта йоккха размер йола кирпишкий блокаши панелаши хьаяра шиь тайпара йола метод. Маркхало хьалъюз кирпишкашта юкъера юкъ лаьрххIача вибрирующи формагIа. ЦIенош дотташ Iоехка кирпишкаш вIаши хувттаmу мелла лакха квалификаци йолча каменщика, из де вIаштIехьдаргдоацача бесса чIоагIа. Цул совгIа здани пенашка ухийтача виброблокех хьалъеш хилча кIезигагIа хул дIабода къахьегам. Промышленни кладка хоза хул. Виброблокех деча цIеношта маляраш а штукатураш а эшац: чура отделка заводе кхоачашъю.

— Кхы фуд сейсмически гIишлош хьалъеча тIеххьарча шера юкъедоаладаь принципиальни кердалар?

— Уж да хатар ийккхача хана конструкцей моллагIа бувзамаш болх бе долалуш е болх ца беш соцаш дола гIирсаш, уж, эттача хьало дIадехачуйга хьежжа, чIоагIлу е гибкегIа хул. Здани лаьтта сиха хьувча кхерам болчара «дIаяьннар» санна хул. Уж я адаптивни системаш оалаш яраш. Тахан вай мехка, хьаьдла аьлча Крыме, долаш да цхьаьнца дола цу тайпара экспериментальни гIирсаш.

Таханара сейсмостойки гIишлошъяра керттера декхар — тешаме хиларга диллача мет-тел, иштта экономически хьокхамашка диллача а оптимальни хургйола сооруженеш хьалъяр. Цунга диллача керда конструкцеш эггара перспективнегIа я, мохк агар тайп-тайпара ма-хулий, тIаккха традиционни конструкцеш а духхьалъотта еза моллагIча мохк агара.

Адаптивни системаш хьаяра советски опыт йовза гIерташ ба дуккха доазол дехьара Iилмахой. ХIанзарчоа из тайпа зданеш Советски Союзе мара хьалъяц, цхьабакъда цунна теоритически разработка еш я цхьаццa долча доазол дехьарча мехкашка.

— Мохк агара яха хIама дуккхача районашка нийслуш хиларагIа цу хатарцарча къовсама шоай низаш вIашагIтоха дезаш ба тайп-тайпарча мехкашкара Iилмахой. Мишта лел вай Iилмахой дунен халкъашта юкъера контакташ?

— Оаха хьинаре болх бу сейсмически гIишлошъяра Дунен халкъашта юкъерча ассоциаце. Иштта хьинаре дакъа лоац диъ шера цкъа хулча дунен халкъашта юкъерча конференцешка а.

СЭВ членаш долча мехкий Iилмахоша хадданза вIаши информаци ю, даима цхьан еш латт йоккхий разработкаш. Иштта, советски румынски йоккхапанельни конструкцеш эргаьха тоаеш. **(АПН).**

ВИЛЬНЮС. Литовски ССР Iилмай Академе химеи химически технологеи института академик Р. Вишомирские керте латтача коллективо кийчъяьй металл мукх на дунийташ лорадеш йола раствор. «Ликонда-1» яхача цу препарата СССР ВДНХ-а дошои дотои медалаш енняй. Цунах пайда эц мехка итташ йолча предприятешка, хIаьта из хьаяра процесса патент ийцай США, Японе, Франце.

Института Iилмахоша хьаяь антикоррозийни материалаш лелаю приборо-станкостроене, электропромышленносте, практически халкъа боахама дерригача доакъошка.

Литовски химикаша арахеи деталеш мукх на яйтара гIойле еш йола дукха конверсионни покрытеш, царна тайп-тайпара бесаш дола басараш хьекх, нагахьа санна эшаш хуле полировка ю. Уж керда хIамаш арахецаро хIара шера халкъа боахама 14 миллион тонн гаргга пайда бу.

Сурта тIа: института зIамагIвола Iилман болхло Р. Россинене антикоррозийни растворaца кийчъяьча антенна элементаш хьахьокхаш я.

А. ПАЛЕНИСА сурт. ТАСС фотохроника.

ДИКАГІЙОЛА ОПЫТ — МАССАНЕНА

БОЛХ ДИКА ВІАШТІЕХЬБАЬККХАБ

Нохч-ГІалгІай республике эггара къонагІа йолча Горячеводски бурув тохара балхий управлене коллективо социалистически яхь дІайолаяьй пятилетка хьалхарча кхаь шера задани СССР керда Конституци тІайнца шу дузача денга кхоачашъяра. Тахан В. И. Ленина цІерагІча «Грознефть» производственни объединене бурув тохара балхий управленешта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхалаттачарех цаІ а я из. Цу коллективо майрра производствана юкъекхувл бурув тохача мел нийслу кердадари дикагІдари, цудухьа дог гІоздоаха къахьегама толамаш а доах.

Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дузача цІей сийна шерра социалистически яхь йоаржаьча Горячеводски бурув тохара балхий управлене болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха соахка кхоалагІча ноябре рапорт делар иттлагІча пятилетка хьалхарча шин шера программеи тІайнца социалистически декхараши толамца кхоачашдарах. Уж толамаш тІа-тІа тоадеш, хьинаре къахьегаш хьабаьхкаб уж таханарча денга.

Пятилетка хьалхарча шин шерен пхе беттен цар техад 62793 метр бурув, планагІа лаьохІачул совгІа цар техар 5393 метр я. Дикка тІакхиттай мехкдаьтта запасаш. Цхьан станокаца бетта бурув тохара сухала задани 121,5 процент кхоачашъяьй. ЗаданегІа цхьан станокаца бетта тоха деза бурув 191 метр йолча техар 232 метр я. Къахьегама овсарле лаккъяра задани планагІа лаьрхІачул 10 процент лакхъяьй. Духхьала пятилетка хьалхарча шин шера планагІа лаьрхІачул совгІа баь пайда кхо миллион совгІа сом да. хІаьта укх шера пхе бетта а заданел совгІа 283 эзар сом пайда баьб управлене коллективо.

Горячеводски бурув тохара балхий управлене колективо тохкамен эксплуатационни бурув летт Брагунски, Ястребинин, Червленин яхача кхаь моттиге. тохкама бурув а детташ йоаха скважинаш юкъера лаьрхІача 5500 метр кІоарга я, эксплуатационни скважинаш — 5000 метр. Лакхе цІераш яьхача кхаь моттиге детта бурув чІоагІа чоалханерча геологически хьалашка детташ да. Хадданза техникеи бурув тохачара технологии эргаяхарах, чІоагІ а еш скважинаш караерзаярах укх тІеххьарча шерашка торо хилийтар скважинаш хьалъярга дІайохийта ха лоацъе.

Бурув деттача башха-дика толамаш дахар дуккхача даькъе тийша да вышкомонтажникаша беча балхах. Из дика кхетадеча Горячеводски УБР Н. Н. Попова кулгалдеча вышкомонтажни цеха коллективо 1977 шера бурув деттача бригадашта мел эша болх Іалашбир. 1972 шера денз 1976 шерага кхаччалца хІара шера 1973 шерагара дІанкккхача йиъ буровой мара хьалъеш хиннаяц вышкомонтажни цеха коллективо. хІаьта 1973 шера хьалйир 6 буровой. Иштта деча монтажни балхех кхоачамбеш банар бурувдеттараш. Из иштта хила йиш йоацилга хІаране дика кхета а даь, специалисташа, монтажникаша шоай болх эргабаккха безилга дІахайтар бурувдеттарашта, вышкомонтажникашта, дІахайтар буровой установка вІашагІъеллачул тІехьагІа скважина хьалъе йолаяла езилга. Къоастаде дезаш чоалханеи бехктокхамеи лелаш хьалхашка эттар вышкомонтажникашта. Уж къоастадаро 1977 шера торо хилийтар буровойш сихагІа хьалъе. Городе Шевченко хиннача «Буровойш хьалъечара хьалаши наькъаши, вышкомонтажни балхашка дІадодар лохдари» яхача Іилман-теоретически семинара болх ларде а лувцаш эргабаьккхар вышкомонтажни цеха коллективо буровойш хьалъяра болх. Керттера теркам тІабахийтар вышкомонтажни цеха организационни структура эргаяккхара, сетевой планировани елга тоадир, йиъ звенос болх бергбола линейно-сетевой график юкъейоалайир, специализаци йир цеха подразделенешта.

Буровой установкаш вІашагІйохкара чІоагІъяьча схемашка хьежжа мара кхоачашдацар тІишлон-монтажни балхаш. Иштта овлангара денз буровойш хьалъяра болх эргабаккхара 1977 шера планагІа хьалъе езаш хиннар ялх буровой йолчи хьалйир ворхІ, уж ерригаш а йиллача ханал хьалха йисте а яьхар, паччахьалкхенна пайда беш хьал а йир. Укх шера хьалхарча пхе бетта планагІа хьалъе езаш хиннар шиъ мара йоацача хьалъяьй кхо буровой.

ДІадахача шера вышкомонтажни цеха коллективо баьча балха анализ яьчул тІехьагІа къаьгга гуш да кердача хьисапе болх бар цунна чІоагІа пайдане хилар. 1977 шера производственни план цеха коллективо кхоачашйир 116,6 процент.

ХІара буровой хьалъеча дІаяхийта ха 28,5 бригадо-ди хилар, из хул нормагІа доагІачул 7,2 бригадо-ди кІезигагІа. ХІара буровой хьалъеча юкъера лаьрхІача 2,9 эзар сом кхоадир.

Керттера вышкомонтажни бригада латт кхаь звенох. Цхьан звенос буровой хьалъечара лаьттанцара балхаш ду, шоллагІчо буровой вышка, буровой оборудовани вІашагІйолл, кхоалагІча звенос вІашагІболл насосни боахам, манифольдаш, насосаш чулатта помещенеш. Бригадерча звеношта иштта специализаци ярах дикагІа дІабода буровой хьалъечара болх, вышка вІашагІйоллара ха лоацъю. Комплексни бригада я вышкомонтажникий яр. Бригадерча хІара вышкомонтажника массехк балха говзал я. Цудухьа бригадерча моллагІча звеноца болх бе йиш йолаш ва царех хІаравар. Кхаь звенох моллагІча звенос кхоачашбаь болх даккха гІалат доацаш дикеи кхы хьажа ца везаши хул.

Подготовительно-гІонна йола бригада звеношта йийкъа яц. Цар де дезача балхашка хьежжа кхаь-виъ сагах латта группаш ханна вІашагІъехк прораба. Цу бригадас вІашагІйоах буровой установкаши сооружениши, уж тІа а етта дІайохийт керда буровой хьалъеча, дІаяхьа мара ца езаш кийчъю буровой вышка, иштта кхыдола балхаш ду цар.

Вышкомонтажни цеха коллективана мел эшаш йола техника йолаш я укхаза. Материально-технически Іалашо яра, объекте оборудовании материалаши хьатІаяра болх тІабожабаьб производственни гІулакхаш деча база специализировании бригадана. ГІишлон-монтажни балхашта планировани елга, уж балхаш деча эша материально-технически Іалашо елга, массе тайпа планаш, графикаш, заявкаш кийчъелга тІадожадаьд управленерча геологически, производственни, технологически отделашта, керттерча механикаи керттерча энергетикаи.

Вышкомонтажникий бригадаша хІара ден-бус беш болча балха итогаш а еш, прораба рапорт тел производственни отделага.

Вышкаш хьалъеча сетевой планировани юкъейоалаяр а боккха лоархІам болаш да укхаза. Сетевой графикаша бригадирашка торо хулийт хІара звенос беча балха тІахьожам лоаттабе, нийсденна кхоачамбоацараш сиха дІадаха вІаштІехьдоал, сетевой графикагІа вышкаш хьалъяра новкъарле еш дола бахьанаш таххка а тохкаш цІендаь дІадоах. Оттаяь план кхоачашъяра лаьтта ца Іеш боккха бехктокхам тІалатт хІанз хІара звенона шийхан нахьеи дикеи вышкаш хьалъяра даькъе а. Иштта къахьегам вІаштІехьбаккхарах бригадера моллагІа звено болх ца беш сеца латташ е тІехьаюсаш моттигаш нийслац. Сетевой планировани юкъейоалаярах духхьал дІадахача шера вышкомонтажни цеха коллективо баь пайда 61500 сом хилар.

Керттерча даькъе лакхе белгала мел даьха къахьегама толамаш хьакколлаш бараш нах ба. Царех ба йоккха опыт йола вышкомонтажникаш С. Х. Импеев, М. Х. Импеев, А. А. Кузьминов, М. Ю. Шамсудов, А. Дугаров, С. М. Мачигов, кхыбараш. Барт болча коллективо дика вІашагІъехк буровойш. Болхлой дІа-хьа бувлаш хувцалулга цІендаь дІадаьккхад. Балха ха зехьа йоаеш моттигаш а нийслац, из вІаштІехьдоалийт хІаравар шийи балхах тІехдика кхеташ хиларо, царех хІаравар моллагІчунна метта дІа а этта къахьега йиш йолаш хиларо.

Вышкомонтажникаша чІоагІа теркам тІабахийта Іомаю дикагІйола опыт. «Грознефть» объединенена чуйоагІача шеранна йолча предприятешка каст-каста бахе хул уж дикагІйолча опыта школашка дакъа лоацаш. Соахка цеха болхлой баха хилар Карабулакски УБР Ю. Мовлаева кулгалдеча вышкомонтажни бригада опыт Іомаеш. Доаха къахьегама толамаш тІа-тІа тоадара новкъостал ду социалистически яхь кхетамца вІаштІехьъяккхарои цунна кулгалделга цІенхаштта тоадарои. «ХІара балха денна — дикала Знак», «ТІехьабусараш боацаш бе болх», «Селханарчул дикагІа тахан, таханарчул дикагІа кхоана» къахьегаргда яхача девизех шерра социалистически яхь йоаржаьй вышкомонтажникаша. Яхье баьинараша даьхача толамий хан-ханнахьа итогаш а еш, уж дІайовзийт массанена, яхье нийслу кхоачамбоацараш сиха дІадоах.

Укх шера Горячеводски бурувдеттарашта хьалхашка латта декхараш доккхийи бехктокхамеи да. Пятилетка хьалхарча кхаь шера задани СССР керда Конституци тІанйца шу дузача денга кхоачашъе декхараш тІанйцад цар. Уж толамца кхоачашдара укх шера хьалъе еза 5 буровой установка, тоха деза 27350 метр бурув, цох планал совгІа тохаш дар 1350 метр а долаш. Уж декхараш кхоачашдеча дизза дакъа лаца дезаш ба вышкомонтажникаш.

Пхе бетта даьхача къахьегама толамаша къаьгга хьахьокх тІанйца декхараш толамца кхоачаши тІеххкоачаши дерг хилар. Пхе бетта бурувдеттараша техад 11708 метр бурув, цох планал совгІа техар 1008 метр а йолаш. Шиъ мара хьалъе езаш ца хиннача хьалъяьй кхо вышка. Шоай толамаш тІа-тІа тоадеш къахьегаш ба бурувдеттараши вышкомонтажникаши укх июнь бетта я.

В. КОЛЕСНИКОВ,
Горячеводски бурув тохара балхий управлене производственно-технически отдела воккхагІвола инженер.

З. СИЗОВА,
«Грознефть» производственни объединене йоккхагІйола инженер.

Іилман техникан горизонташ

СОВЕТСКИ РЕАКТИВНИ АВИАЦИ: СЕЛХАН, ТАХАН, КХОАНА

Ткъаь шиъ шу хьалха, 1956 шера, Аэрофлота трассашка гучаяьлар реактивни пассажирски сообщене духьашхаьйр — Андрей Туполева конструкторски бюро хьаяь самолет ТУ-104. Деррнгача дунен самолеташ хьаяра революци яр из. Цул тІехьагІа ши шу даьлча мара фен мугІарашка араяланзар цунах тарайола американски лайнер «Боинг-707», английски «Камета-IV» хІаьта французски «Каравелла» — 1959 шера.

ТУ-104 лоархІам духхьал граждански авиаце принципиально керда самолет гучаялларах баьнна Іацар, из боаллар керттерча даькъе цун характеристиках. Цун сухал шийла хьалкаx хинначул кхозза лакхагІа яр, хІаьта цо борта тІа эцар кхозза дукхаза пассажираш. Цу ханарча деррнгача дунен тІарча граждански авиацена цу тайпара дола таьрахьаш цІаккха а ганза дар.

ТУ-104 цу сахьате яьлар дунен халкъашта юкъерча трассаш тІа. Эггара хьалха яьлар из Москва — Прага авиалние тІа 1956 шера сентябрь бетта. Самолет йигар хІанз СССР граждански авиаце министр волла летчик Борис Бугаев керте лаьттача экипажо. 1957 шера яьлар ТУ-104 эггара хьалха Атлантикана тІех.

Аэрофлота мугІараш тІа дуккха лакха сухал йола реактивни техника яларо гІо дир авиационни тарифаш лохъе. Мехка чурча мугІарашка авиабилеташ юкъера лаьрхІача 2—3-зза дайделар, моллагІча малхбузенгахьарча мехха цу тайпарча мугІарашкарча маьхашца нийсдича. ТУ-104 эксплуатаци яьча 10 шера цхьанна йолча зонашка дукха совгІа-кІезигагІа доацаш 40 процент лохъелар тарифаш.

ТУ-104 тІеххьа трассаш тІа яьлар перевозка боарам алсамбаккха а реактивни авиацех пассажирски транспорта лоархьаме дакъа де а торо хилийта керда турбовинтовии турбореактивнии самолеташ.

БІарчча 17 шера Аэрофлота флагман йолаш хьаера самолет ТУ-114. 1957 шера хьаянь 200 сага моттигаш йола лайнер цу хана дунен тІа эггара йоккхагІйола пассажирский самолет яр. 1958 шера Брюсселе хиннача дунен халкъашта юкъерча выставке цунна елар Гран-при. Шу даьлча парижски выставке, «Паризьен лебаре» яхача газето яздаьча тайпара, ТУ-114 яха «советски гигант фен цІей керттера седкъа лоархІаш яр».

Цу машинах йоахк дунен авиастроенена хІанз а йовзаш йоаца дуккха конструкторски решенеш. Эггара хьалха яьлар ши палуба — пассажирскин мовхьийи, телефонни станин, лифташ йола самолет. Цунна — из а дунен тІа эггара хьалха — укх тайпара кхоъ характеристика йолаш хилар самолет: Іалаьмате боккха мухь айбу низ, лакха сухал, гІетта Іо ца ховш гаьна йохалуш хилар. Самолет мехка чурча а араьхарча а трассашка араяьлча йолаелар дуккха моттигаш йола лайнераш Іо ца ховшаш гаьнна рейсаш е.

Флагманал кхы а дикагІа лоархІаш йолча, йоккхийча магистралашка ТУ-114 метта дІаэттача ИЛ-62 кхаьчар. ИЛ-62 трассашка араьлар 10 шу совгІа хьалха. Компоновкагахьежжа цун борта тІа дІанийсве йиш я 122-негара 186-нега кхаччалца пассажир. Іо ца ховш йода ИЛ-62 нийс эзар километр совгІа, крейсерски сухал сахьата — 900 километр, экономични, практични, моллагІа хаоттам хилча а лелалуш самолет я. 1974 шера араьлар цуи керда модификаци ИЛ-62М из кхы а гаьнагІа — 10500 километр йода Іо ца ховш, комфорт йоккхагІа я.

ХІанзарча хана ИЛ-62 — советски граждански авиаце эггара гаьнагІарча дунен халкъашта юкъерча мугІарий кефттера самолет. Из ух Лиме, Гаване, Мехико, Нью-Йорк, Монреаль, Токио, Сингапур, дунен кхыча городашка. Из самолет Интерфлюг (ГДР), ЧСА (ЧССР), ЛОТ (Польша), кхыяраш санна йолча массехк доазол дехьарча авиакомпанеша лелаеш хиларо а тешал ду ИЛ-62 популярни хилара.

1977 шера гурахьа йолаелар татал сихагІа лелаш йола лайнер ТУ-144 регулярно пассажираш дІа-юха кхувла. Лайнера сухал сахьата — 2500 километр — из дукха ха йоацаш а тІехь кхыметтел специалисташта а фантастически хеташ яр. Цунна эксплуатаци яра эшац лаьрххІа йола аэродромни обслуживане комплексаш: цунна кхоачам ба массазза а йолаш йола 3300 метрга кхоачаш дІоахал дола гІоттен-Іоховши йола майда. Гаргарча шерашка мехка трассаш тІа араяргья самолет-аэробус ИЛ-86, реактивни пассажирски самолетий кхоалагІча ноахала хьалхара викал. Цун дезаргда мехка йоккхагІйола аэропорташ мовхьех мукъаяхара декхар къоастаден граждански авиаце дегІаухаш латта хьашташ кхоачашден. 350 пассажир 5 эзар километрга кхоачаш гаьна крессерски сухал сахьата 900—950 километр а йолаш дІа-юха кхувла лаьрхІа, шерафюзеляж йола лайнер тахан эксплуатаци еш йолча даймехка самолетел тІех я массехк лоархІамерча характеристашка диллача. Самолета боарам боккха ба: цун фюзеляжа диаметр 6 метр, дІоахал — 56 метр. Цу машина сигала лелара кхерамзле Іалашъю цун ерриг системаш диазза дубляж еш хиларо. Самолет автоматически Іохара системаца Іалашъяь хиаро торо хулийт цун эггара вогІа хаоттам болча хана а, кхыметтел тІатеІІа дохк доаллаш я, Іоха а гІатта а.

ИЛ-86 конструкцеца я фецарча путешественникашта гІулакхаш дара эша керда торонаш я. АттагІа даьд багажа оформлени яра процедурен «багаж шийга» яха принцип юкъейоалаяра чотах самолета тІахара кийчо елген. Кхолхаьккхача трапах цхьаннена тІагІолла пассажир самолета кІалхьарча палуба тІа воал, цига стиллажа полка тІа дІаоттаю багаж, кхача везача дІакхаьчача хьаэцаргйолчча. ТІаккха лоам тІа гІолла пассажирски палуба тІа а ваьле, кхаь салонах цхьанне чу ший меттиге Іохов.

Юкъерча магистралий самолетий дезала кастта ЯК-42 яха цхьаькха машина тІакхетаргья. Цо 120 пассажир вуг 2 эзар километр гаьна, сухал сахьата 900 километр. Шиъ кхолхаяьккхя трап я машина. ЯК-42 Іо а хайна, ше латтаргйолчча дІа а яха двигателаш соцадича, пассажирий самолета тІара Іобовла йиш я. Цу тайппара, аэродромни трап ярга хьежабезаь. Лайнара управлени автоматически я, цун йиш я практически моллагІа хаоттам хилча а гІатта. Из къаьстта лоархІаме да самолеташ лелара расписанена стабилизаци яра, масала, хаоттам каст-каста хувцалуш болча зонашка. ЯК-42 хьаяьраша асфальт йилланза йолча аэродромашка Іоха йиш хулийтаргйолча шассай система еллай цунах.

Экономически плане лоархІамера мехка районаш дегІаахара перспективашен цунца дувзаденна мовхьаш дІа-юха кхухилга алсамдаккха лерхІаш хиларои дІадийхад гаьнна яха, боккха мухь айбе, мовхьаш Іодахарен тІалоттарен балхашта лакхача боарамагІа механизаци яь йола керда транспортни самолеташ хьаелга. 1977 шера тохкамах дика чакхъяьлар керда транспортни самолет ИЛ-76. Из «деза мовхьаш кхухьар» 90 тоннага кхоачаш дозал долча йоккха габариташ йолча мовхьаштеи ши-шегІа лелача техниканеи лаьрхІа я. Духхьал борта тІарча механизаце средествашца а цунна мухь тІаботтарай Іобаккхарай 30 минут кхоачам ба. ДІадаха шу чакхдоаллаш ИЛ-76 дунен халкъашта юкъерча авиалинешка лела йолаер.

Валерий НИКОЛАЕВ, (АПН).

Грозненски А. Шерипова цІерагІча мехкдаьтта чакхдоахача завода АВТ яхача установке дукха технологаш ба шоай декхараш цІенеи диззаи кхоачашдеш. Царех я оператор Шоттер Ефросиния Антоновна. Массаза технологически режим нийса а лелаеш, цхьа моттиг нийсъялийтац цо балха тІа хьовзам хилийта. Хадданза социалистически яхье хьалхалаттачарех йолаш хьа а йоагІа из. Цудухьа хьалхарчарца коммунистически къахьегама ударник яха сийлен цІи еннай цунна.

СУРТА ТІА: оператор Е. Шоттер.

И. ПЛИЕВА сурт.

Доазол дехьара

ВЕНГРИ. Сихха хьалдеш латт ВНР-е наха чуІе цІенош.

ХІанз мехка болх беш я массехк цІенош хьалду комбинаташ. Алхха укх карарча шера итташ эзараш къахьегамхой дезалашка кхоачаргья керда квартираш.

Сурта тІа: Капошвар яхача города чуІеча цІеной укх кердача района хьалдаь доалаш латт 2200 дика кийчъяь квартираш хургйола цІенош.

МТИ—ТАСС сурт.

Ер хоза да

МЕХИКО КОРАДАЬР

Цхьан мексиканский электрокомпане болхлошта Мехико кабель юллаш боахкаш корабаьб цхьа шоай тайпарча знакашца къоарзабаь Іалаьмате боккха кхера. Дарбал бутув хиннай, 20 тонн хиннад дозал, диаметр кхо метр хиннай. Бутувна тІайкла ацтекий богина Бетта юхь хиннай.

Мексикански археологашта хет из тІеххьарча ши бІаь шера мел кораяьча хІамал лоархІамегІа, цунца нийслу 1972 шера корадаь хІанззалца ацтекски культура эггара маьхера памятник лоархІаш хинна ацтекски гергача кхерий календарь. Антропологен истореи мексикански къаман института директора Гастон Г. Канту аьлар, Бетта богина скульптура мах баь варгвоацаь дола исторически памятник да аьнна. Цу тІа даьча йоазонех, царна расшифровка йича, ацтекски дына дуккхача къайленашка кхачара дола дІоагІа хургда.

Цхьаболча археологаша лерхІ цу скульптурах ацтекски Маьлха пирамида е 1521 шера испанцаша йохаяьча Іалаьмате йоккхача храма дакъа. Ацтекски мифологех Бетта богиня Маьлха даьла йиша хинай. Из гІийртай шоай нана — Лаьтта богина е. Цхьабакъда Маьлха дала, наьнагахьа ваьнна, йиший корта баьккхаб. Уж тІалаьттача пирамидана кІел Іочуежай йиша.

Археологаш бакъахьа хеташ ба бутув ше корабаьча алла а аллийта, цунна тІа музей хьалйича. Дукханешта хет памятник кхычахьа дІададахьа гІертача, из толхадергда аьнна. Зе де тарлу цунна примесаша толхадеча мексикански столица фоно а.

В. КОСТЫЛЕВ, (ТАСС).

ДАНИ. Столични портови причалашка нийсдаь дІаоттадаь латт чкъаьрий лувца кемаш (сурта тІа). Цар дай дукхьалбаьинаб «Юкъарча рынка» Балтийски форда чура треска яха чкъаьрий лувцилга Данена шозза кІезигде аьнна яьча решенена. Копенгагена порта дІатІакхоача моттиг дІалаьца чкъаьрий лувцараша дІадийхад датски правительствагара из бахьан долаш шоашта хинна зен дІахо чкъаьрий лувцара шоашта бокъо ялари.

ЮПИ—ТАСС телесурт.

Дунен халкъашта юкъера заметкаш

АМЕРИКАНСКИ ДИПЛОМАТЕ АФРИКЕРА ШИН ДУХЬАРА ПОЛИТИКА

ТІеххьарча массехк шера официальни Вашингтоно дуккхазза куро кхайкадаьд США-с «керда африкански политика» лелаю яхаш. ТІеххьара из кхайкадаьр дукха ха йоацаш Африка цхьацадолча мехкашка шерра реклама яь йола турпе яь КІайча цІен да ва. Ше Нигерен Либерен визит яьча хана дукха дийцар США президента «африкански мехкий суверенитета сийде дезаш хиларах», «сага бокъонех», «нийсхонех, паргІатонах, шийна болча пайдана гІулакхаш ца лелаларах, моллагІа вале саг везаш хила дезарах». КІезигга яизар Родезеи ЮАР-еи расистски режимай адресах критически замечанеш а. Картер гІертар родезийски намибийски проблемаш нийсхонца къоастаяра, ЮАР-ра расови дискриминаци дІаяккхара гІо де ше кийча хилахрах африканцаш тешабе. Иштта хьаллаьцар цо «африкански проблемаш африканцашка шоашка къестаяйтара» принцип а, хІана аьлча, цо яьхачоах, из ба США африкански кердача политика бІоагІа. Цо иштта дуцаргдолга вхетадеш дар из цига юлдашехьа. Цхьабакъда, миштта товргъя цу тайпара заявленеш ЮАР, Родези, Намиби а чулоацаш йолча Къулбехьен Африкера колониально-расистски цитадель дІа ца ялийта а из къамаш мукъададахара игзаша еттача хІамаех лорае а гІерташ США хиларца?

США а иштта кхыча империалистически паччахьалкхений а къулбехьа-африкански стратегена ларде латта хІама да дунен капитализма экономически структурера Къулбехьен Африка положени, цун тІема потенциал, дунен халкъашта юкъерча реакце цу континентера эггара тешамегІйола оплот йолча Преторен Солсберен коргагІъяьнна антикоммунизм.

Малхбузен Къулбехьен Африкера экономически хьашташ доккхий да. Духхьала США-с кхухь ЮАР-ра американски промышленноста эшача ванаде 57 процент, платина 50 процент гаргга, хрома 30 процент, дукха урани дошуви. ЮАР-реи Намибереи американски монополей инвестицеш ши миллиард долларал тІех я. ЮАР-е дІачІоагІъеннай 500 гаргга йоккха американски монополи царна юкъе я «Форд», «Крайслер», «Дженерал электрик», кхыяраш. Малхбузен державай ЮАР-ера ерриган инвестицеш 11 миллиард долларга дІагІорт. Кхы зІамигагІа бац ЮАР-и цунна юххерча Родезен Намибен НАТО а Пентагона а тІема планашкара лоархІам а. Цхьа бахьан доацаш дац оповии пункт ЮАР а йолаш йола Къулбехьенатлантически договора Организаци (САТО) оалаш яр хьаяра дош тахан юхагІоттадар. Иштта я Вашингтона Къулбехьен африкерча политикана ларде латта керттера фактораш.

Цхьабакъда кхыметтел США эггара сомагІа цІока дола политически деятелаш а кхетаде болабеннаб тахан, еррига Африка дІалаьцача а, «колониализма бІи» хиннача цунах антиимпериалистически тІемий плацдарм яьча а, мукъален процесса кІоаргал а масштабаш а. Тахан Вашингтон кхетадеш я Родезен ЮАР-еи расистски режимаш гуччахьа хьаллаьцача Африкера позипеш сеца шийна бераяргхилар а, тІаккха из малхбузен монополен экономически хьашташта Іаткъаргхилар а. Цу тайпара, вашингтонски дипломатена хьалхашка шиш тайпара дола «тІехдеккхар» латт. Цун чулоацам довзаш долча «бертий йиза а хилийта, жа метта а лоаттаде» яхача кица бахьха ба. Из кхоачашдара цхьан ханна шин фронте къахьега деза Вашингтона. Хувцамаш ца хилча даргдоацилга кхета а деш, Ферстерал а Смитал а дикагІа дош довза вашингтонски администраци гІерт царга цхьайола уступкаш яйта — хьогге а йиццабола племенашта херте латтараш правительствана юкъе боалабайта, апартеидаи расизмаи цхьайола эггара бІехагІйола оагІонаш кІаьдъяйта. Цо торо хулийтаргьяр Малхбузен, цхьан оагІорахьара, африкански общественность эгІаз а ца юкъе. Преторица Солсберица хьалха санна айхха отношенеш лелае, шоллагІча оагІорахьара, мукъален къовсам дІахо дегІабоагІе мехка доал караххача дезаш болча Къулбехьен Африка тоІадаь доаххача халкъий бокъонца болча викалашта Іаьдал бе ца дахийта а.

Цу ханна, вокха фронте тІатаІарца, империалистически державаш гІерт экономически политически тийшача балхий, конфликташ хьеяра континентера политически обстановка иръяра, коммунистически кхерам духьал тувсара наькъаца прогрессивни африкански низашта нейтрализаци е, цар цхьоагІо йохае, шоашца барта боагІараш» кІезиг-дукха хозьяьча, Африке антикоммунизма оплот йолча кІайбарий режима гаргоза.

Цу тайпарча «демократизаце» къаьгга дола масал да океанал дехьарча расистий покравителаша дакъа я лоацаш, Солсбере хинна сделка. Цу наькъаца къоастае — гІерт малхбузен эггара йоккхагІйола пхе держава дукха хало Іайшача Намибе халкъа проблема а. Рабате арадувлача «Аль-Баян» яхача газето цунца дувзаденна белгалдаьккхача тайпара, «Іаьржа Африка дикагІа я цІечуль, — яхаш я Картера администраце девз».

США африкански политикаца «кердадар» духьал терминологи мара яц. Ходаьча къамаьлашта тІехьашка латт хьалхарча вашингтонски администрацей концепцеел хІамма а эргаьнна йоаца дилла а хинна стратегически планаш. Малхбоален мехкий политически ниКъ, хьалха санна, монополешеи НАТО керте латтача милитаристашеи къоастабеш ба. Африка халкъаша тахан дика кхетаду вашингтонски морализма хозача къамаьлашта тІехьашкара гучалелхар африкански лаьтта неоколониализм, эксплуатаци, бокъо ца хилар чІоагІде гІерташ йола массазара империализм хилар.

Ю. КИРПИЧНИКОВ, (АПН).

ХІАРАНЕНА — ПРАВОВИ ЗНАНЕШ

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Судерча правовой знаней университете аргІанара дешара шу чакхдаьлар. Цу гІулакха хетаяь торжественни собрани хьайийллар НГІАССР юстице министра заместителя Р. А. Макарычевас.

Доклад яьча цу университета ректора республика Лакхехьарча Суда председателя К. Д. Бурмистрова белгалдаьккхар, общественни хьисапе болх беча цар заведене хІанз дийттазлагІа шоай юридически культура лакхъяь баьнна нах арахецилга. Цу юкъа цига дийша баьннаб республика къахьегама коллективашкара массехк эзар халкъа дружинник, новкъостий судий членаш, депутаташ, профсоюзни балха активисташ, студенташи дешархойи. Алхха 1977—1978 шера дийша баьнараштa укхаза дІаделар эзар гаргга удостоверенеш.

Уж кийчбаьб университетерча ворхІ факультетеи отделеней. ХІанз цхьацайолча дешара заведенешка а болх беш шоай филиалаш я цуи.

Наьха советски законодательствацара безам къаьстта совбоаккхаш дола хІама хилар СССР, РСФСР, НГІАССР Конституцеш тІаэцар. Цун керттера статьяш йоашха а йоашхаш, советски законодательства керттера положенеш, вахаре хулача зуламашца айхха ювзаш пропаганда яьй. Цу даькъе ладувгІараша чІоагІа безаме хеташ тІаэцар административни органий бехктокхамеча болхлоша А. В. Морозова, Г. У. Вакалишева, Р. А. Макарычевас, Э. А. Шериповас, дуккхача кхычар ешаш хинна лекцеш.

Университете дешача хана Іоаяьча знанеех практически балха тІа ладувгІараш хьинаре пайда эцаш хулга ловш ловца боаккхаш къамаьлаш дир укхаза университета деканаша: халкъа дружинникий факультета Р. Э. Жуббе, судий халкъа заседателий, депутатий, профактивистий факультета, Р. А. Фудима, культурно-сердалон училищерча филиала кагирхой факультета С. А. Абазова, № 12 йолча профессионально-технически училищерча кагирхой факультета В. П. Кузнецовас.

Деканатий кулгалхоша хІаране шо-шоай ладувгІараштa дешара курс чакхъяккхарах удостоверенеш дІаделар.

«Знание» общества республикански организаце йоккхагІйолча референта Г. И. Исаковас правлене президиума цІерагІа баркал аьлар общественни университета кулгалхошта, ладувгІарашта, толашагІболча лекторашта а тІехдика дийша чакхбаьннарашта а маьхера совгІаташ делар.

Белгалбаьнна дика дийша чакхбаьннача ладувгІараша Г. Ковальчука, С. Мидаловас, А. Селимова, М. Усманова дийцар советски законодательства лардаш йовзаро шоашта балха тІа, вахаре нийслу гІулакхаш нийса къестадара чІоагІа новкъостал ду яхаш.

С. ШАБИЕВ.

IАДИКА ХИЙЛА ХЬА, БЕРИЙ БЕШ!

Хоза, дика кийчъяь я «ЧIагарг» яха МагIалбикера № 5 йола берий беш. Пенах хьалтеха доахк «Сона дукхаеза музыкальни произведенеш» яхача темаех дийкха сурташ. Уж сурташ дийкад тахан укхаза тIехьарча дийнахьа даьхкача бераша. Кхоана деиз кхы укхаза ца доагIаш, школе даха кийчлуш хургда уж. Цудухьа уж накъабаха, царца Iадика ювца гулденнад берий беша мел дола бер, болхлой.

Хьахоз марша тара йола музыка. Зале чудоагIа бе доахкаш эизаш а долаш зIамагIча группера бераш. Уж даьхкад шоай боккхагIа болча новкъостаща Iадика ювца, дIахо йодача хана цар школаца бувзабенна хургбола вахара никъ даькъала бувца.

Ловцаш даьха даьлча цу цIейна хетадаь доккха концерт оттадир берашеи берий беша болхлошеи. Укхаза бусаш болчарнеи кхоана дешархой хургбараштеи из ди диц ца луш дуккхача хана дагалаттаргдолаш из концерт дикагIеи хозагIеи хургдолаш дукха къахьийгар музыкальни болхлочо Попова Галинаси, воспитателаша Картоева Антонинаси, Мальсагова Тамараси.

Iалаьмате хоза хеташ ладувгIаш дар бераш «Тха Даьхе», «Голубой вагон» яхача иллешка. Иллеш чакхдаьлча стихаш ийшар Харсиев Iнйсаси Лозовая Маринаси, кхычар. Стихашта тIеххьа — халхараш, халхарашта тIеххьа — тайп-тайпара ловзараш дир.

Боккха безам тIабодаш, самукъне сакъердалуш хьожаш хилар бераш белорусски массови халхарга, вайнаьха лезгинкага. ДIа мел хьежача хьагуш я берий иразах йизза йола йовхьаш, хьахоз эовне оазаш, цар гIалдаха делар.

Дукха ха йоаккхаргья бераша из ди диц ца луш. Царна из кхы а дукхагIа дагалаттаргдолаш берий бешара дIадолхаш долча хIара бера елар цхьоалагIча классерча дешархочоа эшаш йола хIамаш чуйола набораш. Цlей чакхдаьлар массане вIашагIа а кхийтта «Iадика хийла хьа, берий беш!» яха илли доаккхаш.

Б. ЧЕРБИЖЕВ.

СУРТА ТIА: берий бешаца Iадика ювцар.

Автора сурт.

ХЬАЬНАЛА КЪАХЬЕГАМХО

Гричановский Владимира «Октябрьнефть» НГДУ ОРС-е шофера болх бу пхийттлагIа шу да. Цу хана деиз болх дика баь ца Iеш, айяьй цо ший профессе говзал а. ХIанз из ва хьалхарча класса шофер.

Цу ший машинаца из ца водаш моттиг яц вай республике, дукха лел из машинех хьалийзза йолча городерча улицашка да а, цхьабакъда, цкъаь-цкъа е зIамига а е йоккха а авари ца еш, ший машинага дика хьожаш, цхьа хIама къайса цхьанна сага халахетар ца деш дикеи цIенеи лелабу цо из болх. Цудухьа дукха а веза массанена а.

Iуйрийна, гаражера дIаравалалехьа бокъонца машинага а хьеже, цунна эшаш дола гIулакх а кхоачашдий мара автомобила тIахац Володя. Цудухьа массаза а цIена йолаш санна я цун машина.

Болх дика барах, машин дика лелаярах, бензина, чархашта экономи ярах дуккхаза тийннад цунна тайп-тайпара совгIаташ: Сийлен грамоташ, ахчан премеш.

Володяс болх беча хана деза дукха болхлой хувцабенаб гараже, бакъда, хIанз дIан-хьан ухараш кIезига ба цига. Хийла Володя бахьан дIа ца водаш Iийна а саг ва укхаза, хIана аьлча ший балха мутIахьа волаш, ше болх бу моттиг езаш, из моттиг ца хувцаш из хиларо юхабетташ.

Кхыбола шофераш балхара цIабаьхкаб алалехьа машин дIаотта а йий кхы цунна сагота боацаш дIаболх. Володя царех вац. Гараже ше хьакхаьчача, машина дIаоттаялехь массе оагIорахьара цунга хьеже, кхоачамбоацараш дIадаьхе, кхоана ший ханнахьа араяргйолаш машина кийч а йий мара цIаводац. Цудухьа из рейса цкъа тIехьависа моттиг хиннаяц. ХIаьта из цIавеча цIагIа цунга хьежаш, из цIаварга сатувсаш дагIаш кхо бери сесаги я цун.

Болх ца беш цIагIа висача дийнахьа чIоагIа лов Володяна беша сомий гаьнашта цхьаца гIулакх деш къахьега, цхьайолча хана берригача дезалца е кино е пирке баха самукъне салоIаш хул уж.

Х. БЕРСАНУКАЕВ, «Октябрьнефть» НГДУ ОРС-а экспедитор.

Цхьа кIира совгIа ха мара яц, ший статья а яхьаш, вовзаш вола нохчий йоазонхо Муталибов Зайндин редакце вена хинна. Вахар дезаш а наха тIера волаш а хинна из кхалхар из вовзаш мел хиннарашта теша хала долаш хIама да. Из къахьа хоам тхога кхаьчар ер статья кепатоха кийчъеш латтача хана. Тахан оаха газет дешарашта йовзийт из, Муталибов Зайндин кхалхар чIоагIа новкъа а долаш.

Зайндин МУТАЛИБОВ

УКХАЗА ВАЬХАВ СИЙЛАХЬ-ВОККХА ЙОАЗОНХО

(Л. Н. Толстой ваь 150 шу дизарга)

Дунен тIа дукха хургьяц Лев Николаевич Толстой цIи ца йовзаш, цун башха-дика произведенеш ца ешаш моттиг.

Эрсий сийлахь-воккхача йоазонхочун вахарен кхолламеи никъ Ясная Поляна яхача цу хозача моттигаца бувзабенна ба хала йиш йоацача тайпара. Укхаза ваь а хьалкхийна а волча цун вахара, литературин балха доккхагIйола дакъа укхаза дIададад. Укхаза цунна дика дайзар, дег тIара дезаделар къахьегама халкъ, мугIарера нах.

«Сай Ясная Поляна йоацаш, — мукIарал даьд Толстойс ше, — сона хала хургдар майрра Росси йовза, сай цунцара дог-уйла къоастае». Толстойс яздаьча книжкаш тIа дукха оагIонаш дIалаьцай яснополянски Iаламо. Укхаза баьхача наьха сурт-сибаташа. Цудухьа дерригача советски халкъа, иштта дунен прогрессивни адамлен лаьгIлуш боана теркам тIалатташи бIайха безам шийна болаши я Ясная Поляна.

Лев Николаевич дийна волча хана а укхаза ихаб бIаьш, эзараш мугIарера нах — болхлой, ахархой, студенташ — цу кура воапача, къахетамеи эзделах виззан волча сагах кхета, цун мерзача Iанарга а хьаькъалерча хьехамашка а ладувгIа. Укхаза каст-каста хулаш хиннаб Iилман, литература, искусства гIорбаьнна бола говзанчаш.

Йоазонхо кхелхачул тIехьагIа цун сесаго Софья Андреевнас дукхаза а дийхад пачхьалкхе Iаьдала доале латтарашкара, культура памятник санна Iалашъяр дукхьа, яснополянски ков-карта эцилга дехаш. Эггара тIехьа «сийлахьча синода» обер-прокурора пачхьага яздир, Толстой сий де деккарийла яц правительство, хIана аьлча из православни киназах дIакъоаставаь саг ва яхаш. Николая II-чо С. А. Толстой цу дехар тIа ший кулгаца яздаьд: «Графа Толстой ков-карта эцилга де тарлургдоаца гIулакх лоархI аз».

Ясная Полянай исторе чу къаьгга йола керда оагIув хьайийллар Сийлахь-боккхача Октябро. Советий Iаьдало тIехьа ца тетташ йоакхо йир сийлахь-воккхача йоазонхочун ков-карта тIехь тIайоагIача поахаленашта тIехьленна йитава. 1919-ча шера гурахьа Ясная Поляне хилар ВЦИК-а Председатель М. И. Калинин. Массанахьа хьожаш чакх а ваьннав из. Софья Андреевнаца къамаьл а даьл цо. Дукха ялалехьа ВЦИК-а сопамагIа йоазонхо ваьхача цIенах а ков-картах а пачхьалкхен музей-заповедник йир.

Болхлой, ахархой пачхьалкхено цу хана йоккхий халонаш ловш хиннаяле а, Ясная Поляна гIулакх къоастаде ха а ахча а лехар. Ахча дIахийцар гIишлошта ремонт яра, бешен ков-картеи эшаш дараш чакхдахара. Музея-заповеднико ший наIараш шерра хьайийллар сийлахь-воккхача эрсий йоазонхо ваьхача моттиге зерата ухача наха.

Къаьстта дукха адам худ цига укх шера — Лев Николаевич Толстой ваь 150 шу дизар дезде кийчлуча хана.

...Тхо музей - усадьба коа латт. Укхазара ков-карта ченашка вугача наькъа тIа да дIаболхача наьха шерача тоатолах дIаккет тхо а. Цу наькъа аьрда оагIорахьа улл цIенача хих бизза бола боккха Iам. Цу Iам чу аьхки каст-каста лувчаш хиннав Лев Николаевич, хIаьта Iай цу тIа беш хиннача бутув ша тIа, ког-соалозашта тIа а эттий, хехкалуш хиннав из. Наькъа аьтта оагIорахьа дада Юкъереи Лохереи (иштта цIераш хиннай цар) Iамаш. ЗIамигача беро ший наьнагахьа дIаккувдадеча кулгашта таралест цу Iамашта йисте дIаегIача ховхача гаьний мело хьеккхача михо эгасча, лаьттагахьа Iоохкаеннача ткъовронаш тIара баьццара хетолгаш. Хеталу, уж а шоай наьна-лаьтта тIунала тIагIерташ, цун мерзача чамах Iаба ловш долаш санна.

«Прошпекто» (иштта оалаш хиннад цу наькъах) шозза гола техача кIайча цIенна тIадуг тхо. Цу цIагIа кховзткъа шу гаргга вахаш ха яьккхай сийлахь - воккхача йоазонхочо. Цига дерригa а цу фусама да дийна волча хана мохиллара лорадеш да хIанз а.

Хьалхарча цIагIа дуккхача меттала долча книжкаех йизза шкафаш латт (Лев Николаевича пхийтта мотт ховш хиннаб). Йоазонхочун хIама довзарца бола безам геттара кIоарга хиннаб. Цо кIаьд ца луш Iомаяьй педагогика, медицина, юртбоахама Iилмаш, математика... Цу цIагIа теркам тIаозаш ба Iаьржача тIоарсках тийга тIормиг. Машиннаькъа тIарча станцера почта хьаяь кхухьаш хиннаб из. Толстойга цун вахара тIеххьарча шера хIара дийнахьа 20—25 каьхат доагIаш хиннад. ХIаьта из мел ваха цунга пхи эзар кхаьчад уж, царех цхьан эзара Лев Николаевича жоп а яздаьд.

«Балха цIа» оалаш хиннача цIагIа хьашашта эггара хьалхагIа бIаргагур йоазонхочун истол да, цо йоазув деш хинна гIирс ба. ЛаьрхIа цу гIулакха дIаоттаяьча кIопилга чу улл сихха даь йоазув тIадола IажагIденна каьхат. Цу истола тIа болх баьб Лев Николаевича цIаккха лергйоацача шийпроизведенеех дуккхаяраш хьакхоллаш. Истола тIагIолла пенах хьалтехача полкаш тIа латт ший вахара тIехьарча деношка Толстойс дийша книжкаш.

Балха цIен йисте да йоазонхо вижа уллаш хинна цIа. ТIатесса кIай хIама улла готтига аьшка менги, тумбочка, венски гIанд — ерригa а из я цу цIагIара поартал. Вешалках хьалъэлла улл аьха куртка, дуккхача сурташ тIа вайна бIаргаяйна йIаьха гата коч, чах яь шляпа, тархе тIа яда гимнастически гантелаш, Лев Николаевича кхыйола хIамаш.

Хьалхарча этаже гIолла чакхдаьлча тхо кхоач «тховна йисттерча цIагIа». ХьалхагIа цу чу кладовой хиннай. Цlеи дезалхоша чулелхаш новкъарло ца ярах из цIа чIоагIа дукха дезаш хиннад Толстойна. Укхаза а латт йоазонхочун балха истол. Цу истола тIа яздаьд Толстойс ший гIорадьнна «Юхадийнвалар», «Са чудола лакъа». «Боахама дай болхлой» яха а иштта дукха кхыдола а книжкаш. Укхаза лаьрхIад цо «ТIоми машари» яха роман-эпопея язъе, цу тIа болх бе а укхаза волаьвеннав.

Нах чуIийнача фусамашка хьежа баьлча экскурсанташ коа латтача цIенга хьажа болх. Цунах флигель оалаш хиннад. Цу чу хиннай йоазонхочо ахархой бераштa лаьрхIа хьайийлла школа. ХIанз цига кепатеха арадийнна Толстойс яздаь книжкаш, царна эрсий, советски художникаша яь иллюстрацеш, йоазонхочун вахара тайп-тайпарча хана даьха сурташ. Цун дезалхой, гаргарча наьха, доттагIий портреташ дола литературни музей я. Литературни музея экспонаташа дика дувц Лев Николаевича Iалаьмате боккхача общественни балхах, мискача ахархой берашка дешийтара хьалаш Iалашдеш юха ца воалаш, кIаьдвалар фуд ца ховш цо чакхдаьхача доккхийча гIулаккхех, венна дIаваллалца цун доккхача дег чу берашца хиннача бIайхача безамах. 1862-ча шера ше ваьхача моттига гонахьа яьдача нийс эзар саг ваьхача юрташка 21 школа хьаелла гIо даьд йоазонхочо. Музее пенах хьалтеха йоалл Толстойс яхкийтача школай карта-схема.

Ясная Поляна ков-карта хIанз а тIехь латташ я тайп-тайпара боахама гIишлош. Цар а доккха гIо ду вайна эрсий лаьттан сийлахь-воккхача йоазонхочун кхоллама а вахара а никъ малагIча хьалашка дIабахаб довза.

Яснополянски заповедник пхьа ший тайпара тIа тхов боаца Iалама музей а я. Цига вай бIарг хьест Лев Николаевича ше егIача а кхеяьча а сомий бешамаша, дега тоам бу нажа, попа, къохка, кхыйолча гаьний хьунагIа декача оалхазарий ашараша, виза ца кхеташ цIена да укхазара фо. Ший дIаьхача вахаре Лев Николаевича ше гаьнаш дIа а йогIаш кхеяьй уж сомий бешамаш а хьун йоккхий моттигаш а. Тульски областе эггара а толашагIбарех ба Толстойс йитача 40 гектар йолча бешамашка кхебу сом.

Сомий бешамаши декоративни гаьнаши Лев Николаевича геттара боча хиннай. Нагахьа санна цIагIа дахча эшаш моттиг нийсъелча, ший заповедникера гаьнаш ца теданйитар дукьа. арахьара нийце из тIадахьаш хиннад цо.

Яснополянски хьунагIа дика уйла юлуш, цо кIаьдвалар тIера дIадоаккхаш, керда книжка яздара догураоттадеш хиннад Лев Николаевича. ЧIоагIа дагадоаллаш хиннад цунна ерригача а Россе гIолла кевда хьунаш дIайогIара, йолаш яраш лерттIа лораяра гIулакх.

ХьунагIа гIолла бодача наькъо тIадуг вай йоазонхочун каш долча. Лакхача хьун листача ткъовронашта кIал улл бIаь са бола из зIамига боарз. Дунен прогрессивни адамлен дукхавеза доттагIа, йоккхача Россе эггара толашагIбарех вола воI, дерригача советски халкъо чIоагIа доккхал ду саг — сийлахь-воккха Лев Николаевич Толстой улл цу зIамигача боарза кIал, улл шийна тIабода халкъан никъ цIаккха а баьцо хьулабергбоацаш. Даим а сийрда бесаш дола зизаш дадаш хул цу лаьттан гувналга тIа.

Латтац цу каш тIа мрамора а е кхыболча кхерах а даь чурт. Иштта дIаволлалва ше аьнна васкет даь хиннад Лев Николаевича, совнагIа дола хIамаш дезаш хиннадац цунна. Амма Яснополянски хьунагIа халкъий воккхача доттагIчун каш дайна латтац. Сийлахь - йоккхача Советски Союзера массе миIнгера а дунен дуккха а кхыча пачхьалкхенашкара а эзараш, эзараш бола нах ух укхаза. Из бакъдола тешал да ший лергйоацача произведенешца вай массане а веза вола Лев Николаевич Толстой адамий дегашка массаза а вахаш хилара.

ДЕШАРХОЙ КЪАХЬЕГАМА ЧЕТВЕРТЬ

ХьатIаэттад керда ахка — дешархой къахьегама четверть, дешархошта а хьехархошта а бехктокхаме ха. Бераша лерттIа са а лоIаргдолаш, къа а хьегаргдолаш вIаштIехьдаккха деза из гIулакх. Цу хьакъехьа дукха ха йоацаш районе хиннача «КПСС XXV съезди кагирхошта къахьегама кхетами профессиональни лостами балара декхараши» яхача конференце къамаьлаш дир дешархой производственни бригадай бригадираша: Ассиновскерча № 1 йолча юкъерча школерча Башкинова Таняс, Нестеровскерча юкъерча школерча Гольцова Нинас, Орджоникидзевскерча № 2 йолча школа дешархочо, комсомола XVIII съезда делегата Пугоева Мадинас, кхычар.

Укх аьхки районе вIашагIъеллай къахьегамен салаIарен кхо лагерь, барайтта производственни бригада, шиъ школай лесничество, чилла бу пIаний леладу ялх звено, дешархоех латта гIишлош хьалъергйола ткъаь йиъ бригада, дарбан баьцаш гульяра пхийтта звено, кхыяраш. Цул совгIа, бераш хургда республика а мехка а тIемен къахьегамен сийлен моттигашка экскурсеши походаши еш.

Соахка Iалаьмате дика чаккъяьккхар пхелагIа къахьегама четверть районерча дешархой производственни бригадаша. Ши эзар совгIа дешархо хилар цига къахьегаш.

Иштта, чIоагIа оасарах хьалдизадар баьцадаарий кхаш. «Красная Армия», «Победа» яхача колхозий баьцадаарий бригадай бригадираша М. Удовитченкоси М. Кинговеи дехар дир новкъостал де дешархой бехаш. Дукха ха ялалехьа оасарах цIендаь кхаш дегIаденача баьцадаарех тоаденна дIаэттар.

Оасар де кха хьаэцале комсомольски собрани а йий, цига яхьа декхараш тIаэцар комсомольцаша: хIара кха, хIара хаьс тIехдика оасарах цIендаь мара колхозага дIалургдоацаш. Уж декхараш дика кхоачаш а дора.

Колхозаштеи совхозаштеи Iалаьмате чIоагIа новкъостал ду цу бригадаша халкъа боахама планаш кхоачашъяра. Иштта, 837 гектар кхаш а сомий бешамаш а, 248 гектар хьу цIенйир цар; 2250 тонн баьцадаараши, 170 тонн тайп-тайпарча зизай гии, 4195 килограмм дарбан баьцаши гулйир. Цига хьийгача къих производственни бригадашта делар 70477 сом ахча.

Беркате къахьегаш дика толамаш даьхар Ассиновскерча юкъерча школаси Алхастерча школа лесничестваси.

Республике хиннача хьажаре призови моттигаш яьхар цу бригадаша. Хьажара итогаш чакхъяьлча хьалхара моттиги комсомола обкомеи просвещене министерствaн дIанхьан телаш йола ЦIе байракхи елар Ассиновскерча юкъерча школана, хIаьта цар бригадира Мухина Таняйна «За трудовую доблесть» яха медаль елар.

ДикагIйола школай бригадаши лесничестваши къоастаяра РСФСР-е хиннача хьажаре а цу школеи Алхастерча лесничестваси яьккхар хьалхара моттигаш, хIаьта цар бригадирашта Н. Семисиковаьнеи С. Белхороеванеи елар юрта боахамеи хьунеи министерствай Сийлеи грамоташ.

Дика болх баь ца Iеш, дика са а леIар бераша. КПСС XXV съезда делегатаца, «Красная Армия» яхача колхоза председателца Ясинецкаяца вIашагIа а кхийтта, съездах лаьца дувцачунга чIоагIа ладувгIаш хилар уж. Каст-каста йора поэзе, политически илле сайренаш. Дукха дийцар СССР кердача Конституцех лаьца. Цул совгIа, дешархой хилар лагерашта юкъе хиннача спартакиаде дакъа лоацаш. ДIайихьар футболах, волейболах, баскетболах йола яхьаш.

Кирова цIерагIа йолча колхозо ялат чуэцача хана Карабулакерча юкъерча школа директора В. Д. Соянокеи математика хьехархочо И. В. Жеребцовеи колхоза новкъостал де комбайнашта тIахайша болх баро берашта хьалхашка дикка эйдир ахархочун балха сий, лакхбир берий сакхетам, чIоагIбир цар лаьттанцара дог-безам.

Ахархошта новкъостал деш аьхки дешархоша хьегаш дола къа дувцаш, дика яздаьд ший сочинене тIа Троицкерча юкъерча школа 7-ча класса дешархочо О. Хадановас. Цо язду: «...Дийнахьа сарралца болх баь кIаьдденна дале а Iалаьмате гIаддахе хулар тхо тхоашкара колхоза хиннача новкъосталах доккхал деш. 10 пятилетка шоллагIча шера план кхоачашъеш колхозхоша хьегача къин юкъе тха дакъа а да. Цу гIулакхо дика кхетаю тIехь тIаккхувш йоагIа тIехье. Халкъо ший къахьегамца хьадаьр духхьал дуаш лелар вIаштIехьа доацилга, ший къахьега дезилга хов цунна».

Цу гIулакхаша дика хьахьокх школай производственни бригадаша ахархошта деш дола новкъостал духхьал материальни гIулакх хинна ца Iеш, доккха политически гIулакх долга. Из кхета а деш, укх шера кхы а дукхагIа а дикагIа а толамаш даха лаьрхIад тха районерча дешархоша.

Л. ПОПОВА, Сунженски районо инспектор.

ДИКА САЛОIАРГДА

Вай республике эггара хозагIа йолча моттигех цаI йолча Сержень-Юрта улл «Спутник» яха пионерий лагерь.

5-ча июне цига салаIа дахар Старопромысловски районерча бурувдеттарий, мехкдаьттахой, транспортникий, гIишлонхой 340 бер.

— Дика кийчденнад тхо бераш тIаэца, — йоах лагера кулгалхочо Задорожная Зинаида Ивановнас. — Укхаза да берашта мел эшаш дола хIама: тайп-тайпара диазза даа хIама, ловза, салаIа, лоаман довкъашка гIолла походаш е моттигаш. Ала доагIа, берашта эггара дикагIа дар — из да лоаман фо, юхе да Iодода берий лувча, нек де, чкъаьрий лувца йиш йолаш дола Хул-Хулау яхаш дола хий.

Ахкан каникулашка укхаза салоIаш хургда эзар совгIа бер.

А. ТИЩЕНКО.

Футбол

«ТЕРЕК»—«МЕТАЛЛУРГ»

СССР футболах йолча чемпионата аргIанарча вIашагIкхетаре Запорожье моттигерча «Металлургаца» ловзаш хилар «Терек».

Из ловзар чакхдаьлар счет 3:2 а йолаш «Металлург» котйоалаш.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

13 июнь

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Iуйранара гимнастика. 8.55 — «Сийлахь-воккхача дувцархочун къайле». Художественни фильм. Чехословаке «Барандов» яхача киностуде арахийца фильм. 10.00 — «Дийнача хIамай дунен тIа». Передача дIахьу Н. И. Дроздова. 15.30 — «Пятилетка гIишлошъеча». «Бригадин подряд». 16.45 — «Седкъий дагардер». Телевизионни журнал. 17.15 — Центральни телевиденеи Ерригсоюзни радиои Ленински комсомола совгIата лауреата Йоккхача берий хора концерт. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «ХIара сурта тIамалх». 18.30 — «Саги закони». Передача дIахьу профессора А. А. Безуглова. 19.00 — Иллеш доах дунен халкъашта юкъерча конкурса лауреата С. Лейферкуса. Ленинградера передача. 19.20 — «РСДРП II съезда 75 шу дизарга». «Нана». Художественни фильм. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — «Советски ашарий хержа оагIонаш». Армене музыкальни искусство. Передача дIахьу музыкальни комментатора С. Виноградовас. Йистеьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — «Мишта кхаьбар чайгонг». Мультфильм. 18.10 — «Нохч - ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий, гIалгIай меттала). 18.30 — «Дунен халкъашта юкъера обозрени» (гIалгIай меттала). 18.45 — «Ялата главном». Документальни фильм. 19.05 — «78 шерарча къата накъкашка гIолла». «Ялат чуеца кийчо яьйий хьожаш тохкам бар». Рейд. 19.25 — Киножурнал. 19.35 — «Литературни вIашагIкхетар» (нохчий меттала). 20.05 — «Из планерни спорт». Документальни фильм. 20.25 — «ДоттагIал: саги Iалами». Документальни фильм.

14 июнь

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Iуйранара гимнастика. 8.55 — Центральни телевиденеи Ерригсоюзни радиои Ленински комсомола совгIата лауреата Йоккхача берий хора концерт. 9.40 — «Нана». Художественни фильм. 15.30 — Документальни фильмай программа. 16.30 — «Эрсий мотт». 17.00 — «Вай сомий беш». 17.30 — «Зурманчаш, мичад шо!». 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «КIаьнки йиIиги» яха мультфильм. 18.25 — «Iилман вахар». 18.55 — «Гаьнарен гаргарен илли». Передача дIахьу РСФСР халкъа артиста композитора В. Левашова. 19.40 — «Спортлото» тираж. 19.50 — «Юха а Анискин» яхача телевизионни дукхасерийни художественни фильма премьера. Хьалхара сери. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Футболах йола дунен чемпионат. Аргентинера передача. Йистеьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — «Со юрта вах». Документальни фильм. 18.10 — «Нохч-ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.30 — «Партийни организаци юртбоахама производства луш бола цайда собаккхара тIехьарча къовсаме». «Загорский» совхоза парткома секретара. А. А. Дурдиева къамаьл (нохчий меттала). 18.45 — Киножурнал. 18.55 — «Республика кхашка». Грозненски района «Пригородный» совхоз (гIалгIай меттала). 19.05 — «Котало яккхале 19 бутт хьалха» яха Iилман - популярни фильм. (нохчий меттала). 19.25 — «Вахара текореш». «Устнана». 19.55 — «Наькъашка лелара бокъонаш». Документальни фильм. 20.25 — Телевиденеи радиовещанеи Нохч-ГIалгIай комитета инструментальни ансамбла концерт (нохчий меттала).

РАДИО

13 июнь

6.30 — «Юртара Iуйре». «Доакъараш, доакъараш, доакъараш...». 7.10 — Республикански газетий обзор. 7.22 — Ашараш. 8.25 — Хоамаш. 8.35 — Ашараш (гIалгIай меттала). 8.45 — «Интернационализм — вай вахара закон». Беседа (нохчий меттала). 9.15 — «Тха почта» (гIалгIай меттала). 9.30 — «Къона вай замаихо» яха радиовыпуск (гIалгIай меттала). 17.00 — «РСДРП II съезда 75 шу дизарга». «Ленински парти — керда тайпа парти». Беседа (гIалгIай меттала). 17.15 — «ТIехьабусараш боацаш болх бар!». «Яхьо толамаш дебаду». Грозненски макаронни фабрикера передача (нохчий меттала). 17.30 — «Пятилетка ударникашта дола концерт» (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала). 18.30 — «Сайранара Грозный» (горсете гIолла). 18.30 — Ашараш (гIалгIай меттала).

14 июнь

7.10 — Республикански газетий обзор. 7.22 — Ашараш. 8.25 — Хоамаш. 8.35 — «АргIанарча политдениа». 8.50 — Ашараш (нохчий меттала). 9.15 — «Партийни балха формаши методаши тоае». Беседа (гIалгIай меттала). 9.30 — «Новатор». 16.00 — «Халкъа тIахьожам дIахьош ба» (гIалгIай меттала). 16.20 — «Советски хьехархо вахар». 16.40 — Ашараш. 16.45 — «Гектара тIара дуккхагIа культураш чуяра тIехьа». Надтеречни района «Знаменский» совхозера передача (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).

Хоттам

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, догIа а делхаш, цхьайолча хана теха а делхаш, малхбузехьара секунде 9—14 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 18—23, Грозне 21—23 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана хувцалуш морхаш а йолаш, юкъ-юкъе догIа а делхаш, цхьайолча хана ша а беттaш, къулбехьеи-малхбузехьара секунде 5—10 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана 7—12, дийнахьа 19—24 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

РАКАНА ТIАГIОРТАР

УнахцIенон служба

МаларIа средство е метод хургья ракацарча къовсаме бIаь процент эффективно йолаш? Адамлеи эггара хьаькъал долашагIа бола нах цу дешага кхача гIерта шоллагIа бIаьшере я. Къоастадаьдац из вай мехка а. Цхьабакъда хьалхле лелаю советски медикаш оптимистически прогнозаш еш ба: сийлахь-йоккха открыти хьатIадоагIача итт шере е мегаш я. Цар оптимизма кIийле я, кхы мелдолчул совгIа, вай мехка Iалаьмате йоккхача масштабех еш латта воча дестама духхьаларча къовсамца дувзаденна Iилма тохкамаш. СССР медицински Iилмай Академе дукха ха йоацаш къоабалйир 1990 шерага кхаччалца йолча хана лаьрхIа а. Iилмахойн лорийпрактикийи низаш вIашагIтохеи царна координаци ен торо хулийташ а йола онкологедаькъера пачхьалкхен программа. Социализма планови экономика ше тIех хилар хьахьокх бIаьшерен лазара духьалара наступлени вIаштIехьйоаккхача а.

Пачхьалкхен программа «керттера хьоа» — Москве хьалъяь йоалаш латта дунен тIа эггара йоккхагIйола онкологически центр. Капиталистически мехка хила йиш йоаца хIама: центра лакхача гIалийга а цунна чу латтача эггара вай ханагIарча оборудованега а дIададад 82 миллион сом, хIаьта из дерригa ахча Ерригсоюзни коммунистически субботник долаш цар баьча балхах советски наха дIаяздаь да.

Центре болх бу ялх эзар саг — из советски онкологий эскара алхха цхьа рота. ДукхагIйолча мехка медицински институташка я лаьрххIа йола онкологически кафедраши курсаши. Цунца цхьана вай я диспансерни сете гIолла цамогаш болча наха практически дарба деш эффективни система.

Дестамаш гучадоаха а, царна дарба ду а маларIа методаш я советски медикаша тахан шоай герз лоархIараш? «Тха мукъагIа я электронно-вычислительни техника чуйоагIа кердагIйола оборудовани, — йоах вай эггара воккхагIволча онколога, академика Трапезников Николая. — Дестамаш гучадоах къаьстта чувствительни йолча рентгенодиагностически аппаратураи биологически, цитологически, эндоскопически, кхыдолча лаьрххIача тохкамийи гIонца». Трапезниковна хетачох, эггара перспективнегIа яр. молхаш а, хирурги а, лучевой терапи а цхьана таръеш йола комплексни способ я.

ТIеххьарчох дукхагIа дийцача бакъахьа хургда. Специалисташа мукIарло дучох, клинически практикана «протонни скальпель» — сихдаьча доккхача доакъой излучени — протонаш шерра клинически практикана юкъеяхьара Советски Союзо керттера моттиг лоац дунен тIа. Дукха ха хьалха денз лелаеча гамма-излученеца нийсйича протоний кIорап уникальни эргалонаш йоахкаш я. Цунна концентраци е йиш я бокъонца доазув теха къоасталаьча ракови хьежорга. ЛоархIаме да иштта протонаша шоай энерге доккхагIдола дакъа шоай никъ баь йоаллаш дIалуш хилар. Цудухьа цар «йовдара» дIоахала довл деш, хIама тоха йиш хургья цхьайолча хана организма кIоагилгашка леча доаллаш хулча дестама, гIаьхьа йолча тканешта зе а ца деш.

Кхетадеш да, дукха мах бола протонни сихъергаши царна лаьрхIа йола управлене чоалхане электронни системаши хьаяр, моллагIа дола Iаламеи технически Iилмаш вIашкаоттача чакхдоаха онкологически тохкамаш а санна, цхьан мехка къоастаюлургйоаца проблема хилар. 1973 шера XX бIаьшерен керттерча зуламех цхьаннена атака яра Советски Союзо ший низ дIатехар Экономически ВIаши гIодара Совета членаш долча ворхI мехкаца. Кулгаш яздир зе доаллача керда хьахуларий проблема даькъе цхьана Iилма-технически гIулакхаш леладарах йолча дунен халкъашта юкъерча соглашенена. Мехкашта юкъе йийкъай онкологе ерригa разделаш чулоацаш йола нийс проблема. Иштта керттерча даькъе дестамий диагностика лелаер ГДР я, молхай терапи — Венгри, рака духьаладара къовсам вIаштIехьбаккхара Iилма кIийленаш йовзаш я Советски Союз, иштта кхы дIахо а. Цу шийна тараяр хиланза йолча дунен халкъашта юкъерча тохкамий программана юкъе дакъа лоаш я 90 совгIа социалистически мехкий институти учреждени.

Селлара тIагIерта рака наступлени ешшехьа, хIанззалца хьа вIаштIехьдалац цу лазарах нах цамогаш хулга лохде. Профессора Николай Никонова укх тайпара йоашх из парадокс: «Бахача наха юкъе боккхий нах дукхагIа хулаш латт. Халкъа вахара хьала боарам лакхбаларца дувзаденна вай мехка сага вахара дIоахал юкъера лаьрхIача шозза тIаккхийттад. ХIаьта кхераме дестамаш дукхагIча даькъе ха яхача наха хул. Долче, боккхий нах дукхагIа меллаб дукхагIа хул ракови лазараш.

ХIаьта кхерамеча дестамах нах бовлга лохдар дизза кхоачаше йиш йола декхар да. Вай мехка чакхдоахача массови профилактически хьажараша торо хулийт рак хила йолаеннача хана гучаяккха, тIаккха дика тоаеннача дарба дара методаша гIо ду саг верзаве.

Владимир СИМОНОВ. (АПН).

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара — 3-34-38; партийни вахарен культурай отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела—3-74-68; бухгалтере — 2-54-30; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отдела партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

СФ05186. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул Маяковского, 92. Заказ № 4502.